

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Harri Näsänen

PÄIVÄKODIN HENKILÖSTÖN VALMIUDET JA MENETELMÄT
KOHDATA LÄHEISEN MENETTÄNEEN LAPSEN SURU

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2018

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2018
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijä
Harri Näsänen

Nimeke
Päiväkodin henkilöstön valmiudet ja menetelmät kohdata läheisen menettäneen lapsen suru

Toimeksiantaja
Yksityinen päiväkotiki Joensuussa

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää yhden päiväkodin työntekijöiden valmiuksia ja menetelmiä kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään. Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu opinnäytetyön toimeksiantajana toimivan päiväkodin 11 varhaiskasvattajalle. Haastattelut äänitettiin ja saadun aineiston analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että haastateltavilla oli pääosin epävarmuutta mahdolliseen läheisen menettäneen lapsen surun kohtaamiseen. Haastateltavat kokivat, että heidän teoreettinen tietämyksensä ja mahdollisten menetelmien käyttö ovat melko vähäiset. Ammatillinen identiteetti on kuitenkin melko vahva, joten surevan lapsen kohtaamiseen oltaisiin pääosin valmiita. Haastateltavat kokivat, että lisätietämys surevan lapsen kohtaamisesta ja siihen liittyvistä menetelmistä olisi varsin hyödyllistä. Lisätietämystä he haluaisivat aiheeseen liittyvästä oppaasta työpaikalla sekä mahdollista lisäkoulutuksista, kursseista tai luennoista. Nämä tulokset auttavat päiväkotia kehittämään surutyöhön liittyvää toimintaansa ja kehittämään työntekijöiden valmiuksia kohdata sureva lapsi.

Kieli
suomi

Sivuja 42
Liitteet 5
Liitesivumäärä 5

Asiasanat
varhaiskasvatus, lapsen kohtaaminen, surutyö, kuoleman käsittely, laadullinen tutkimus

THESIS
April 2018
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
FI 80220 JOENSUU
Tel. +358 260 600

Author
Harri Näsänen

Title
The Readiness and Methods of Kindergarten Personnel to Confront a Child Who Has Lost Someone Close

Commissioned by
A private kindergarten in Joensuu

Abstract

The purpose of this thesis was to find out one kindergartens personnel's readiness and methods to confront a child who has lost someone close. This thesis was a qualitative research. The data was gathered by thematic interviews 11 employees in one kindergarten. I recorded the interviews and analyzed the material using material-based content analysis.

This research shows that the personnel have uncertainty about confronting the grief of a child who has lost someone close. The personnel feel that they do not have enough theoretical knowledge or methods to such an encounter. However, the professional identity is quite strong, so they felt that they are ready to confront a grieving child. The personnel feels that more knowledge and methods about confronting a grieving child would be useful. They would like to get more information in a possible guidebook, extra training, courses or lectures. The results of this thesis help the kindergarten personnel to develop their response to grief work and readiness to confront a grieving child.

Language
Finnish

Pages 42
Appendices 5
Pages of Appendices 5

Keywords
Early childhood education, confronting a child, grief work, handling death, qualitative research

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Varhaiskasvatuksen tarkoitus	6
3	Sureva lapsi ja hänen kohtaaminen.....	7
	3.1 Lapsen kohtaaminen.....	7
	3.2 Suru varhaiskasvatustyössä	7
	3.3 Lapsi ja läheisen kuolema.....	10
	3.4 Lapsen kuolemankäsitys eri ikäkausina	11
	3.5 Kuoleman käsittely lapsen kanssa	14
	3.6 Lapsen keinot surun käsittelemiseen ja niihin liittyvät menetelmät	16
	3.7 Lapsen surun tukeminen perheessä	19
	3.8 Sanallinen ensiapu	20
	3.9 Suruviestin välittäminen	21
4	Opinnäytetyön toteutus	21
	4.1 Opinnäytetyön aihe ja prosessin aloittaminen	21
	4.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	23
	4.3 Laadullinen tutkimus	23
	4.4 Teemahaastatteluun perustuva tutkimus.....	24
	4.5 Haastattelusta saadun aineiston käsittely	25
	4.6 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	27
	4.7 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	30
5	Tutkimustulokset	31
	5.1 Ammatillinen identiteetti	31
	5.2 Toiminnan aloittaminen ja lapsen tunteiden vastaanottaminen	32
	5.3 Lapsen suru ja työntekijän henkilökohtainen elämä	33
	5.4 Lisätiedon tarve	34
6	Pohdinta	35
	6.1 Johtopäätökset.....	35
	6.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	38
	6.3 Oma ammatillinen kasvu ja oppimisprosessi	39
	6.4 Mahdolliset jatkotutkimukset.....	40
	Lähteet	42

- Liite 1. Haastattelurunko
- Liite 2. Infokirje toimeksiantajalle
- Liite 3. Opinnäytetyön toimeksiantosopimus
- Liite 4. Tutkimuslupahakemus
- Liite 5. Opinnäytetyön aihe- ja ohjauslomake

1 Johdanto

Jokainen ihminen kokee elämänsä aikana menetyksiä ja surua. Ne voivat olla pienempiä menetyksiä kuten materiaaliset menetykset tai riitautuminen ystävän kanssa. Joskus kuitenkin kohtaamme menetyksen ja surun sen suurimmalla tavalla eli menettämällä jonkun meille tärkeän ja läheisen ihmisen. Sama menetys ja suru koskettavat myös kaikista herkimpiä ja pienimpiä ihmisiä, lapsia. Lapsen suru on erilaista kuin aikuisen, ja lapset käsittelevät asioita eri tavalla kuin aikuiset. Riippuen hänen ikäkaudesta ja kehityksestä, hänen suruprosessi voi kestää pidempään tai alkaa myöhemmin kuin muilla. Riippumatta lapsen iästä tai kehitysvaiheesta, hänen suru on yhtä arvokas ja järisyttävä kuin aikuisenkin.

Lapsen surua käsiteltäessä on erittäin tärkeätä muistaa, että lapsi kehittyy ja kasvaa vielä, joten jokainen kokemus surusta tai ilosta kantaa pitkälle ja vaikuttaa siihen, miten lapsi käsittelee näitä tunnetiloja kasvaessaan aikuiseksi. Lapsen läheiset ihmiset, perhe, sukulaiset, päiväkodin henkilökunta ja kaverit ovat erittäin tärkeässä roolissa surevan lapsen tukemisessa. Jokaisella aikuisella on lapsen lähellä tärkeä rooli, jonka vuoksi lapsen kanssa työskentelevän aikuisen on tärkeätä tietää, miten lapsen suruun suhtaudutaan ja millä keinoilla lasta voidaan auttaa, lohduttaa ja tukea kriisin keskellä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää toimeksiantajana toimivan, yksityisen päiväkodin varhaiskasvattajien valmiudet ja menetelmät kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään. Haastateltavia varhaiskasvattajia oli 11, joista kahdella oli kokemusta läheisen menettäneen lapsen kanssa työskentelystä. Toteutin opinnäytetyöni laadullisena tutkimuksena, johon sisällytin teorian tietoa sekä käytin teemahaastattelua toimeksiantajana toimivan päiväkodin henkilöstölle. Lopullinen raportti koostuu teoreettisesta viitekehyksestä, opinnäytetyön toteutuksesta, tutkimustuloksista sekä pohdinnasta, jossa esitellään tutkimuksesta tehdyt johtopäätökset, tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus sekä oma ammatillinen kasvuni tätä opinnäytetyötä tehdessä.

2 Varhaiskasvatuksen tarkoitus

Varhaiskasvatuksen perusteet määrittelevät, että varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu ja sen tarkoituksena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista kokonaisvaltaisesti huoltajien kanssa yhteistyössä. Sillä pyritään lasten tasa-arvoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot kasvattavat lasta osalliseksi yhteiskuntaa ja mahdollistavat hänen huoltajien työssä käynnin tai opiskelun. Varhaiskasvatukseen kuuluu mm. mahdollistaminen leikkiin, liikuntaan ja kulttuuriin, joihin kuuluvat oleellisesti myönteiset oppimiskokemukset. Varhaiskasvatusta toteuttavan ympäristön tulee olla oppimista edistävä, kehittävä sekä terveellinen ja turvallinen. Lapselle turvataan kunnioittava toimintapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet muiden lasten ja varhaiskasvatuksessa työskentelevien henkilöiden kanssa mutta osataan tunnistaa lapsi myös yksilönä. Tärkeää on muistaa varmistaa lapsen osallisuus ja mahdollisuus saada vaikuttaa häntä koskeviin asioihin sekä toimia yhteistyössä tämän huoltajien kanssa. (Opetushallitus 2016, 14–16.)

Yleisin varhaiskasvatusta toteuttava taho on päiväkodit. Toiminta perustuu ryhmissä työskentelyyn ja ryhmät voidaan muodostaa esimerkiksi lasten iän, sisarussuhteiden tai tuen tarpeen perusteella. (Opetushallitus 2016, 17.) Suurin osa lapsista osallistuu varhaiskasvatuksen palveluihin ennen oppivelvollisuuden alkamista. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee luoda luottamuksellinen suhde lapseen ja pitää yllä yhteistyö lapsen huoltajiin. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen huoltajien välinen yhteistyö on hyvin oleellista, jotta kasvatustyö on lapsen kannalta mielekästä. Avoin arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on hyvin tärkeää kohdattaessa lapsen ja hänen huoltajansa. Varhaiskasvatuksen pääperiaatteisiin kuuluvat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen mielipiteen huomioiminen, lapsen oikeus hyvinvointiin ja suojeluun sekä yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu. (Opetushallitus 2016, 18.)

3 Sureva lapsi ja hänen kohtaaminen

3.1 Lapsen kohtaaminen

Kasvatustyössä tärkeintä on kohtaaminen. Se herättää luottamuksen ja luo yhteyden. Epäonnistuessaan kohtaaminen voi myös aiheuttaa etäisyyttä ja epäluottamusta. Se on usein edellytys toiminnan onnistumiselle. Kohtaaminen on monikerroksinen elementti, johon kuuluu ensimmäisenä annettu kaunis katse ja ystävällinen ele. Jotta tämä ei jäisi vain pinnalliseksi, lisäksi tarvitaan kuuleminen, näkeminen ja toisen ihmisen nähdyksi tuleminen. Vieläkin syvemmälle mentäessä kohtamiseen kuuluvat myös ihmisyyden ja elämän arvostaminen, avoin, totuudellinen ja nöyrä asenne elämään sekä esille tulevien tarinoiden merkityksellinen ymmärtäminen. (Mattila 2011, 9, 15–19.)

Kohtaaminen vaatii omaan ihmisyyteen suostumista ja sen kautta tulevan myötätunnon, myötäelämisen, sydämellä näkemisen ja viisaudella vahvistetun älykkyyden käytön. Kohdatessa lapsi, tulee muistaa, että kasvattajan ja lapsen roolit ovat erilaiset. Kasvattajalla on ymmärryksensä ja elämäkokemuksensa vuoksi suurempi vastuu kohtamisessa. Hänen tuleekin olla kohtamisessa joustava, tarkkanäköinen, huolehtiva ja lempeä. Kasvattajan vastuulla on pitää huoli, että lapsi ei menetä turvallisuuden tunnetta, oman persoonansa kunnioittamista ja arvostavaa katsetta. Jokainen kohtaaminen on lapselle merkityksellinen. Kohtaamisten kautta lapsi muodostaa kokonaiskäsityksen siitä, millainen hän itse on, millaisia muut ovat, miten ihmisten kanssa tulee toimia, onko yhteisö luotettava ja kuinka elämä kantaa. Hyvä kohtaaminen vahvistaa lasta ja rohkaisee häntä elämään omaa elämäänsä. (Mattila 2011, 9, 15–19.)

3.2 Suru varhaiskasvatustyössä

Äkillinen menetys koskettaa vuosittain kymmeniä tuhansia omaisia ja läheisiä tavalla, joihin ei voida itse vaikuttaa ja jota ei osata odottaa. Läheisten ja omaisten joukossa on usein lapsia. Lasten toipuminen surusta alkaa varsin vaativissa

olosuhteissa: aikuisten surun keskellä sekä surevien aikuisten ympäröimänä. Suomessa on hyvin toimiva ja kattava kriisiryhmien verkosto. Enää ei ajatella, että lapsi ei tiedä menetyksestä tai kärsi siitä. Sureva lapsi tarvitsee ja ansaitsee kaiken mahdollisen tuen jatkaakseen normaalia kasvua ja toipuakseen surusta. Aina ei tarvita hoitoa, mutta tietoa ja taitoja lapsen surun käsittelemiseen tarvitaan. Surun kokeminen, suru itsessään sekä siitä puhuminen on vaikeaa. Se on kuitenkin asia, jonka jokainen ihminen elämänsä aikana joutuu kokemaan. Suru voi purkautua monin tavallisuudesta poikkeavin tavoin. Pienelle lapselle kuoleman ja menettämisen selittäminen voi olla vaikeaa, siksi on tärkeätä tietää, mistä saa apua ja tukea lapsen surun käsittelemiseen. Lapsen kanssa kuolemasta puhuttaessa on huomioitava lapsen kyky käsitellä abstrakteja asioita. (Lahti & Laimio 2004, 5–6.)

Tunne-elämään kuuluvat voimavarat ja vaikeudet näkyvät aina selvimmin läheisissä ihmissuhteissa. Lapsi voi olla hyvinkin erilainen läheistensä parissa kuin esimerkiksi vertaisryhmässä. Tämä saattaa usein hämmästyttää vanhempia sekä muita lapsen läheisiä. Surevan lapsen kohtaaminen edellyttää aikuisilta hienotunteisuutta, sillä asiasta puhuminen voi olla hyvin vaikeaa. Hän kuvittelee, että mikäli asiasta ei puhuta, se ikään kuin katoaa. Jotta asiasta ei tulisi piiloon jätettyä tabua, varhaiskasvattajan on syytä ottaa asia esille vanhemman ja lapsen toivomalla tavalla. (Erkkilä, Holmberg, Niemelä, & Ylönen 2003, 119–120.)

Usein jo tavallisten arjen toimintojen jatkuminen auttaa tuomaan merkityksen lapselle. On myös tärkeää, että häneltä ei kotona tai päiväkodissa kysellä koko ajan hänen tuntemuksiaan vaan annetaan hänelle myös mahdollisuus keskittyä näihin tuttuihin arjen toimintoihin. Lapsi ei välttämättä kykene tuomaan omaa hätäänsä ilmi samalla tavalla kuin aikuinen. Häden julki tuominen vaatii omien heikkouksien hyväksymistä. Hän saattaa kokea oman surunsa esille tuomisen hyvinkin uhkaavana. Mikäli hänen suru ei pääse alkamaan, voi olla syytä alkaa harkitsemaan lapsen tarvetta saada ammattiapua. Kun lapsi on menettänyt läheisen, hänen kanssaan on mahdollisesti etsittävä oman elämän voimavaroja uudelleen. Lapsen kanssa onkin hyvin tärkeää käydä läpi kauniit ja hyvät asiat menetetyistä ihmisistä, jotta hän kykenee odottamaan hyviä asioita muiltakin ihmisiltä. (Erkkilä, Holmberg, Niemelä, & Ylönen 2003, 119–120.)

Kun lapsi kohtaa surun, ensimmäisiä reaktioita ovat yleensä sokki, epäily ja kieltäminen. Hän saattaa ilmaista kauhistumisena aluksi hyvinkin voimakkaasti mutta jatkaen hetken päästä leikkiään, aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tämä johtuu lapsen tavasta ja kyvystä käsitellä surua eri tavalla kuin aikuinen. Aikuinen ja nuori voi vaipua suruun ja epätoivoon pitkäkestoiseksi ajaksi, kun taas lapsella tämä voi näkyä sykäyksittäin, kuten hänen kehityksensäkin. Suru voi näkyä lapsen käyttäytymisessä eri tavoin. Luonnostaan rauhallinen lapsi voi alkaa käyttäytymään levottomasti ja muita häiritsevästi. Hän saattaa alkaa käyttäytymään uhmakkaasti ja kiusaaminen voi lisääntyä. Mikäli kuolemaan on liittynyt pitkä sairastelu, niin lapsi on saattanut jäädä ilman tarvitsemaansa huomiota ja reagoi siihen heti, kun se on mahdollista. (Kinanen 2009, 17–18.)

Lapsen masentuneisuus ilmenee monimuotoisesti ja voi sisältää arvottomuuden tunteen lisäksi myös paljon vihaa ja syyllisyyttä. Surevan lapsen keskittymiskyky voi heikentyä ja häiriökäyttäytymistä voi ilmetä ja tämä voi ilmetä myös päivähoitossa. Lapsen suruun voi liittyä myös fyysisiä oireita, kuten vatsa- ja pääkivut, heikentynyt vastustuskyky sekä muutokset levossa ja ruokailussa. Ruokahaluttomuus voi olla hyvinkin pitkäaikaista. Suru voi näkyä myös yliaktiivisuutena liikunnassa ja harrastuksissa. Kohtuullisena erilaiset harrastukset palvelevat lasta mutta vaativat puuttumista, mikäli ne menevät liiallisuuksiin. Tällöin tulee pyrkiä keksimään myös muita selviytymiskeinoja suruun. (Kinanen 2009, 17–18.)

Lapsiryhmässä on mahdollista myös järjestää pienimuotoinen muistotilaisuus menetetyille ihmiselle, mikäli lapsi tai vanhemmat niin toivovat. Jos lapsi on menettänyt oman sisaruksensa, hän saattaa kokea, että hänen omat tunteuksensa ovat jääneet taka-alalle. Vanhempien huomio on saattanut pyöriä sairastaneen tai kuolleen sisaruksen ympärillä niin, että muut sisaruksen ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Lapsiryhmän kanssa voi puhua asiasta ja päättää yhteisistä menettelytavoista. Lapset sitoutuvat helpommin päätöksiin, joihin he ovat itse saaneet olla vaikuttamassa. Kynttilä tai jokin muu muistoesine ei symbolisoi niinkään poistunutta, vaan läsnä olevaa. Muistoesineen avulla menetetty henkilö saadaan tilaisuuteen mukaan, jonka avulla häntä voidaan

muistella. Suru alkaa silloin, kun tieto sairaudesta tai menetyksestä tulee ilmi. Aikuisen tulee olla tarkkana ja kuunnella, mitä lapsella on kerrottavanaan. Aikuisen tulee pysyä lapsen lähellä ja antaa hänelle aikaa ja mahdollisuus tuntea olonsa turvalliseksi. Hänelle tulee korostaa arjen rytmiä ja jatkuvuutta. Lapset voivat hyvin helpostikin ymmärtää, että kuolema ja suru kuuluvat elämään. Suremalla lapselle voi korostua tunne siitä, että ihmiset tarvitsevat toisiaan. Suruvaiheen läpikäytyä lapsi voi myös kokea ja oivaltaa, että rikkinäinen on jälleen ehjää. Aikuisenkin tulee ilmaista omia tunteitaan avoimesti, koska siten hän antaa lapselle mallin siitä, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja. Lapsen ja tämän perheen kanssa työskentelevän varhaiskasvattajan tulee kuitenkin muistaa erottaa omat tunteensa muiden tunteista. (Erkkilä ym. 2003. 120–121.)

3.3 Lapsi ja läheisen kuolema

Myös lapsi voi joutua kohtaamaan läheisen henkilön kuoleman lapsuusvuosiensa aikana. Sairauksien, onnettomuuksien tai itsemurhien ajatellaan usein sattuvan jollekin muulle kuin omalle läheiselle ihmiselle. Tämänkaltainen ajattelutapa antaa ihmisille suojan ajatella, että kaikki paha tapahtuu muualla kuin omassa lähipiirissä. Saatamme kuitenkin joutua kohtaamaan tosiasian, että menetys ja tragedia kohtaavat meidät. Katastrofi tulee lähelle, ja se tulee myös lapsen elämään. Äkkiä lapsen maailmasta tulee pelottava ja turvaton paikka. (Holm & Turunen 2008, 12–13.)

Suru ja tuska kuuluvat elämän tunnekirjoihin. Lapsen kehitystasosta sekä elämäntilanteesta riippuen suru ja sen tuoma tuska näkyvät ulospäin eri tavoin. Lapsen suru on erilaista kuin aikuisen suru. Aikuisen voi olla vaikeaa nähdä ja tavoittaa lapsen surua, sillä se poikkeaa monella tapaa aikuisen kokemasta surusta, minkä takia aikuisen voi olla vaikeaa auttaa ja tukea lasta. Läheisen ihmisen menetys satuttaa lasta ja se voi herkistää häntä siten, että hän on myöhäisemmissä elämänvaiheissa entistä haavoittuvaisempi, etenkin jos kyseessä on menetys tai sen uhka. Lapsen tukeminen surun aikana on erityisen tärkeä tehtävä. Lapsen tuskan näkeminen voi satuttaa myös läheistä aikuista, jolloin tukeminen ei ole helppoa. (Holm & Turunen 2008, 12–13.)

Lapsi saattaa jäädä suruprosessin aikana huomiotta, sillä nämä kyseiset prosessit nähdään usein aikuisen näkökulmasta. Lapsi käsittelee kuolemaa oman kehityskautensa mukaisesti ja tapa käsitellä kuolemaa muuttuu iän myötä. Tästä syystä on tärkeää, että menetettyä ihmistä ”kuljetetaan” lapsen mukana hänen elämässään. Lapsen kanssa tulee jutella asiasta ja varmistaa, että hän ymmärtää mistä on kysymys. Lasta kannattaa rohkaista puhumaan tunteistaan ja kysellä häneltä suruun liittyviä kysymyksiä. Lapsi ei välttämättä osaa puhua tunteistaan samalla tavalla kuin aikuinen mutta tunteiden käsittely voi näkyä leikeissä, piirtämällä tai muilla toiminnallisilla tavoilla. Aikuisen ei myöskään tarvitse alkaa peittämään omia tunteitaan. Lapselle tulee kuitenkin kertoa, miksi aikuinen itkee ja on surullinen. Tämä osoittaa lapsellekin, että suremisessa ei ole mitään väärää. Koska suruaika muuttaa perheen elämää, niin lapsi voi ajatella aikuisten käyttäytyvän omituisesti. Tästä syystä hän voi alkaa ajattelemaan, että hänen mahdolliset kysymyksensä vaikeuttavat tilannetta ja näin ollen hänen suruaika siirtyy tuonnemmaksi. Kun pyritään pitämään perheen arkirutiinit kunnossa, lapsi kokee turvallisuudentunnetta ja hänen ahdistuksensa tilanteesta vähenee. (Ruishalme & Saaristo 2007, 55–56.)

3.4 Lapsen kuolemankäsitys eri ikäkausina

Lapsen kuolemankäsitys riippuu hänen ikä- ja kehitystasostaan. Hän reagoi eroon ja menetyksiin jo pienenä vauvana. Hänen kehonkieli auttaa aikuista pääsemään lähemmäksi lapsen tunnetilaa ja ymmärtämään sitä sekä tuomaan siihen helpotusta. Ajattelun ja kielen kehittyessä lapsi alkaa ymmärtämään kuoleman olemassaolon ja lopullisuuden. Lapselle ensimmäiset kokemukset kuolemasta voivat olla esimerkiksi eläimen tai hyönteisen kuolema. Näiden tilanteiden sanoittaminen ja selittäminen auttavat lasta kehittämään omaa ajatustaan kuolemasta. (Holm & Turunen 2008, 13–17.)

Noin kaksivuotiaana lapsi käsittää kuoleman vain väliaikaisena poissaolona, Hän uskoo kuolleen tulevan takaisin. Tämän ikäisenä lapsen ajattelu on hyvin konkreettista, joten lapsi ottaa kaiken kuulemansa kirjaimellisesti. Kaksivuotiaan

lapsen on vaikeaa ymmärtää kuolemaan liittyviä sanontoja esim. "hän nukkui pois" tai "on poismennyt". Nämä sanonnat voivat hämmentää lasta siten, että lapsi saattaa miettiä, milloin kuollut henkilö herää tai tulee takaisin. Lapsi saattaa alkaa pelkäämään nukkumista, jos hänelle on selitetty kuoleman olevan pois nukkumista, sillä joku muukin saattaa nukkua pois. (Holm & Turunen 2008, 13–17.)

Lapsilla käsitys kuolemasta kehittyy ajattelemisen kehityksen myötä. Kehitysvauhti vaihtelee mahdollisesti yksilöllisesti, silti sen kulku on samanlainen. Alle viisivuotiaat kokevat kuoleman väliaikaisena, he voivat ajatella kuolleen ihmisen palaavan pian takaisin. Alle viisivuotiaat eivät myöskään saata ymmärtää sitä, että kuolema koskettaa kaikkia ja kuollessa elintoiminnot lakkaavat. Nämä voi huomata tämän ikäisten lasten kysymyksissä kuolemasta. Jos kuolemantapaus on ollut odotettavissa, esimerkiksi vakavan sairauden edetessä, heidän reaktiot riippuvat mahdollisesti siitä, mitä tietoja heille on sairauden kuluessa kerrottu. Henkisesti valmistautuminen sekä jäähyväiset auttavat lapsia tekemään surutyötä omalla tavallaan. Silloin heidän järkytys voi olla pienempi kuin silloin, jos kuolema tulee yllättäen. (Holm & Turunen 2008, 13–17.)

Yli viisivuotiaana lapsen ajankäsitys kehittyy ja hän alkaa ymmärtämään menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden, toden ja mielikuvituksen ero selkiytyy. Yli viisivuotiaana lapsi alkaa ymmärtämään, että kuollut ihminen on kuollut ja elintoiminnot ovat lakanneet, eikä kuollut ihminen pala enää takaisin. Tämän ikäisenä lapsi voi alkaa pelätä kuolemaa ymmärtäessään kuoleman peruuttamattomuuden sekä sen, että kuolema koskettaa meitä kaikkia jossain vaiheessa elämää. Tässä ikävaiheessa lapsi pitää mahdollisena, että kuolema kohtaa myös hänet joskus. Yli kuusivuotiaana lapsen ajattelu on vielä sillä tasolla, että hän tarvitsee konkreettisia ilmauksia surun tueksi, esimerkiksi hautakivi ja kuvat. Myös syyt kuolemaan ovat mahdollisesti hyvin konkreettisia, kuten auto-onnettomuus tai vakava sairaus. Yli kuusivuotiaana lapsi on jo hyvin kykenevä osoittamaan empatiaa ja myötätuntoa surevaa ihmistä kohtaan. (Holm & Turunen 2008, 13–17.)

Vanhemmaksi kasvaessaan lapsi saattaa alkaa pohtimaan kuoleman oikeudenmukaisuutta, heidän mielestään ei ole reilua, että mukaville ihmisille tapahtuu pahaa. Monesti yli kuusivuotiaan lapsen suruprosessin etenemistä auttaa konkreettisen ja yksityiskohtaisen tiedon hankkiminen tapahtumasta. Kouluikää lähestyttäessä ja varhaisessa kouluiässä lapsi saattaa alkaa peittelemään suruaan ja tunteitaan, jonka takia hänen surun tukeminen ja sen yli selviytymisessä auttaminen on lapsen kanssa työskentelevälle ammattilaiselle erittäin tärkeää. (Holm & Turunen 2008, 13–16.)

Lapsi on kehittänyt kypsän ymmärryksen kuolemasta n. 10 vuoden ikäisenä. Aikaisimmillaan tämä voi kuitenkin tapahtua jo 6-vuotiaana riippuen kehityksellisistä ja ympäristöllisistä asioista. Kyky surra on kuitenkin varhaisempi ominaisuus. Tämä kyky ajoittuu aikaan, jolloin lapsi on luonut itselleen käsityksen kaikkein keskeisimmistä henkilöistä, kuten vanhemmista. Lapsella tulee olla myös kyky tajuta, että henkilö tai esine ei lopullisesti katoa, vaikka hän tai se ei olisikaan koko aikaa nähtävissä tai aistittavissa. Nämä taidot kehittyvät useimmille lapsille jo ensimmäisen ikävuoden aikana. Myös perheen nuorimpien tulee siis saada oma osansa suremisessa. Heitä ei tule jättää huomiotta, vaikka pienen lapsen ymmärrys kuolemasta onkin hyvin erilainen, kuin vanhemman lapsen tai aikuisen mielestä. (Erkkilä 2003, 21–22.)

Kun lapsen lähipiirissä on uhka lähestyvistä kuolemasta, niin lapsi alkaa kokemaan ahdistusta ja hämmennystä. Näitä asioita voi olla lapsen vaikea alkaa sanoittamaan. lapsen kognitiivinen taso, sosiokulttuurinen tausta ja suhde hengellisyyteen vaikuttavat siihen, kuinka lapsi käsittää kuoleman. Lapsella ei ole samanlaista ymmärrystä kuolemasta kuin aikuisella mutta lapsi kuitenkin kokee ja tietää sen ja kehittää omat mielikuvansa siitä. Kuinka lapsi ottaa vastaan oman vanhempansa kuoleman, vaihtelee reaktion voimakkuuden ja keston mukaan. J. William Worden on listannut kuusi kohtaa, jotka auttavat lasta käsittelemään vanhemman kuolemaa.

- Kuolema ja siihen liitettävät rituaalit.
- Lapsen suhde menetettyyn vanhempaan ennen ja jälkeen kuoleman.
- Elossa olevan vanhemman kyky toimia ja olla vanhempi lapselleen.

- Perheen kyky selviytyä asioista, perheen koko ja rakenne sekä perheen tuki- ja vuorovaikutusverkosto.
- Perheen sisällä stressiä aiheuttavat tekijät, mahdolliset häiriöt ja muutokset lapsen arjessa sekä tuki ystäviltä ja muilta perheen ulkopuolisilta tahoilta.
- Lapsen kehitykselliset tekijät kuten sukupuoli, ikä oman itsensä tunteminen sekä kyky ymmärtää kuolemaa. (Erkkilä 2003, 19.)

Pienen lapsen aikakäsitys kuolemasta on hyvin erilainen, kuin aikuisella. Lapsi ei välttämättä pysty hahmottamaan kuoleman lopullisuutta, vaan hän voi esimerkiksi ajatella, että vanhempi meni nukkumaan mutta herää pian. Lapsille laaditut TV-sarjat, sadut ja eri uskontoihin liittyvät käsitykset esimerkiksi ylösnousemuksesta luovat lapsille erilaisia käsityksiä kuolemasta. Lapselle tuleekin sallia opetella kuoleman käsittelyä erilaisten leikkien kautta, eikä esimerkiksi pehmolelun hautajaisia tule vähätellä. Nämä leikit kasvattavat ja lisäävät ymmärrystä. Leikkien, laulujen ja musiikillisten mielikuvien kautta lapsi pystyy heijastamaan suruaan ja pyrkii samalla ymmärtämään kuolemaa tapahtumana. (Erkkilä 2003, 19–20.)

3.5 Kuoleman käsittely lapsen kanssa

Lapsia voidaan valmentaa elämän pieniin ja suuriin menetyksiin keskustelemalla niistä sekä esimerkiksi vieraillemalla hautausmaalla, tällä tavoin vahvistetaan samalla heidän selviytymisvoimavarojaan suuria menetyksiä varten. Hautajaisista ensimmäiset, joihin lapsi osallistuu, ei tulisi olla oman vanhemman tai sisaruksen hautajaiset. Vanhemmat voivat auttaa lasta opettelemaan surun ja muiden tunteiden ilmaisua sekä lohduttamisen vastaanottamista. Jos kuolema on lähellä, tulisi lapsen kanssa keskustella yhä enemmän kuolemaan liittyvistä asioista. Kirjastoista löytyy kattava valikoima erilaisia lastenkirjoja, jotka käsittelevät kuolemaa. Kohdatessaan kuoleman ihminen käy läpi monia tunteita, kuten pelko, viha, epätoivo, toivo, vastustus, rakkaus, ilo ja hellyys. Tilanteissa, joissa on suuri tunnelataus, on tärkeää selventää ajatuksia ja käsitteitä, jotta kuoleman voisi jotenkin ymmärtää. Vaikeaa onkin juuri kuolemista ja kuolemaa

koskevien tosiasioiden esittäminen selvästi, kuitenkin suuria tunteita ohittamatta. (Poijula 2007, 101–102.)

Kun kuolemantapaus on ollut odotettavissa, lasten reaktiot riippuvat kokonaan siitä, mitä heille on kerrottu sairaudesta ja sairastuneesta ihmisestä. Henkinen valmistautuminen kuoleman kohtaamiseen sekä jäähyväiset auttavat lasta tekemään surutyötä, silloin järkytys on pienempi kuin silloin, jos kuolemasta ei ole aiemmin kerrottu. Valmistautumisesta ja ennalta kuolemasta kertomisesta huolimatta jokainen kuolemantapaus aiheuttaa lapsessa välittömiä tai suoria surureaktioita, kuten epäily ja sokki, lamaannus ja apatia. Lapset saattavat ilmaista kauhunsa ja epäilynsä tilanteesta kieltämällä asian tai sanomalla ”Sinä olet väärässä, se ei voi olla totta.” Totuuden kieltäminen auttaa surua tuottavan asian pysymässä loitolla. (Dyregrov 1994, 15–17.) Joskus lapsi saattaa reagoida kuolemantapaukseen jatkamalla puuhiaan normaalisti, ikään kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tällä tavoin hän etsii turvaa tutuista ja turvallisista asioista, ja hän saattaa jopa kysellä kuolleen läheisen perään. Tällainenkin reaktio on täysin normaali, vaikka se saattaa aikuisesta tuntua omituiselta. (Lahti & Laimio 2004, 13.)

Lasten tavallisin reaktio kuoleman kohtaamisen jälkeen on ahdistus. Lapsen läheisen kuoltua lapsen elämän turvallisuus järkkyy ja lapsi voi alkaa pelkäämään muiden läheisten kuolemaa. (Dyregrov 1994, 17–19.) Läheisimpien ihmisten menettäminen, kuten vanhemman, sisaruksen, tai ystävän menettämisen lisäksi myös isovanhemman tai lemmikkieläimen kuolema voi koskettaa lasta erittäin syvästi. (Lahti & Laimio 2004, 13.)

Kaikista kuolemantapauksista lapsiin eniten vaikuttaa vanhemman kuolema. Vanhemman kuoleman myötä hän menettää ihmisen, joka häntä rakastaa ja suojelee, mutta silloin myös hänen jokapäiväisessä elämässä tapahtuu isoja muutoksia. Hän mahdollisesti kieltää tämän kuolemaan liittyvän lopullisuuden. (Dyregrov 1994, 33.) Vanhemman kuoleman myötä hän menettää hetkeksi perustan kaikelta siltä, mitä turvallisuus ja ihmissuhteet sisältävät. Vanhemman kuolema aiheuttaa petetyksi ja hylätyksi tulemisen kokemuksen ja samalla lapsi

menettää mahdollisesti ihmisen, jota hän suuren surun keskellä eniten lohduttajaksi tarvitsisi. (Lahti & Laimio 2004, 13–14.)

Lapselle erityisen rankka kokemus on, jos hän menettää molemmat vanhempansa yhtä aikaa tai ainoan huoltajansa ja rakkaan ihmisen. Orvoksi jääneen lapsen elämään tulee usein suuria muutoksia, jotka aiheuttavat lapsessa paljon huolta ja stressiä. Jos vanhemman kuolema on tiedossa esimerkiksi sairauden vuoksi, on lasta hyvä pitää tietoisena sairauden vaiheista ja valmistaa häntä kuoleman kohtaamiseen (Lahti & Laimio 2004, 14.)

Lapsen reaktiot sisaruksen kuolemaan ovat suurin piirtein samanlaisia kuin vanhemman kuolemaan. Reaktioiden kesto ja voimakkuus ovat mahdollisesti lyhyempiä. Lapsen kuolema vaikuttaa suuresti koko perheeseen, vanhemmat menettävät lapsen, toinen tai toiset lapset menettävät sisaruksen ja leikkiverin. (Dyregrov 1994, 37–38.) Sisarusuhteet tarjoavat usein lapselle mahdollisuuden erilaisten elämäntaitojen hankkimiseen sekä vuorovaikutuksen opetteluun. Sisaruksen kuoltua lapsi menettää usein parhaan ystävänsä, jonka kanssa jakaa erilaisia asioita kuin muiden kanssa sekä sen johon hän luottaa. Menetyksen jälkeen lapsi voi kokea, ettei vanhemmilla ole aikaa ja huomiota hänelle, sillä heidän keskittymisensä kohdistuu menetetyn lapsen suremiseen. (Lahti & Laimio 2004, 14.) Hänen reaktioita sisaruksen kuoleman jälkeen ovat mahdollisesti syyllisyyden tunteet sekä vainajan sijaiseksi asettuminen, joka voi näyttäytyä lapsen käyttäytyessä ja pukeutuessa kuin vainaja. (Dyregrov 1994, 37–38.)

3.6 Lapsen keinot surun käsittelemiseen ja niihin liittyvät menetelmät

Lapsella ei ole samanlaista kykyä käsitellä ilmaista itseään sanallisesti, kuten aikuisella. Hän ei kykene käsittämään sanojen syvyyttä ja symboliikkaa, joten lapsen ahdistus voi olla valtava. Musiikin on todettu ammattitaitoisen terapeutin ohjauksessa mahdollistavan vahvan ja monipuolisen ilmaisun. Tässä työskentelyssä luottamuksellisen ilmapiirin luominen on oleellista. Mikäli tällainen ilmapiiri saadaan aikaiseksi, lapselle mahdollistuu kyky käsitellä suruaan ja päästää irti sitä ympäröivistä peloista. (Erkkilä ym. 2003, 24–27.)

Luovalla toiminnalla pyritään nimenomaan käsittelemään kuolemaa symboliikan avulla. Lapselle voi olla ylivoimaista puhua suoraan suruun liittyvistä asioista. Kokemukset voivat olla liian kipeitä tai ne eivät ole vielä siinä pisteessä, että lapsi kykenisi muodostamaan selkeitä ajatuksia. Symbolisen ilmaisun avulla lapsi voi etäännyttää vaikeita asioita ja tarkastella niitä arvioiden, millä määrin ne ovat siedettävissä, kannettavissa, kestettävissä ja koettavissa. Tällä keinoin lapsi kykenee myös muuntamaan realiteetteja ja rakentamaan vaihtoehtoisia tarinoita ja luomaan erilaisia versioita tulevaisuudesta. Symboliikan avulla lapsi voi keskustella omasta surustaan epäsuorasti. Tämän epäsuoran käsittelyn kautta lapsi samaistuu voimakkaasti esimerkiksi laulujen sanoissa oleviin henkilöihin ja heidän kohtaloihin. Näissä sanoissa taakkaa kantaakin joku muu, mahdollisesti kuvitteellinen hahmo. Lapsi voi näin ollen käydä ajoittain kokeilemassa tuota taakkaa. Symboliikan avulla työskennellessä tulee kuitenkin muistaa, että se on lapselle todennäköisesti vain osittain tietoista. (Erkkilä ym. 2003, 24–27.)

Lapselle leikki on kokonaisvaltaista. Kun lapsi menettää läheisen, hän käsittelee tätäkin asiaa leikin kautta. Leikkiminen mahdollistaa trauman käsittelemisen turvallisella tavalla. Läheisen menettänyt lapsi joutuu käsittelemään kivuliaita asioita itsestään. Lapsi ei välttämättä ole aiemmin kokenut vastaavanlaisia tunteita. Leikin avulla lapsen on turvallista kohdata se vihainen tai sureva minä, jollaista hän ei ole aiemmin kohdannut. Lapsi ei välttämättä löydä edes sanoja näille uusille tunteilleen, joita hän kokee itsessään. Lapselle onkin hyvin yleistä, että hän matkii muiden surua yrittäen näin löytää itselleenkin tavan surra hänelle sopivalla tavalla. (Erkkilä ym. 2003. 65–66.)

Lapsi tarvitsee mallin suremiseen, joten tästä syystä häntä ei kannata yrittää säästää surulta tai yrittää peittää sitä. Ennakoitavissa ja tasapainoisessa ympäristössä oleva lapsi kokee maailman hyvin turvallisena ja oikeudenmukaisena paikkana. Kun lapsi kokee jotain traumaattista, hän joutuu tilanteeseen, joka voi vaatia paljon enemmän ymmärtämistä, kuin mihin hänen kehitysvaiheensa kykenee. Turvallinen ja oikeudenmukainen maailma onkin yhtäkkiä kokenut kolauksen ja muuttunut pelottavaksi ja pahaksi. Leikin avulla hän pystyy käsittelemään sitä, että myös ikävät asiat kuuluvat elämään. Lapsen leikeissä voi olla erilaisia "pahoja" rooleja, joita lapsi ikään kuin rankaisee omasta

pahasta olostaan. Lapsi voikin hyvin usein tuntea syyllisyyttä menetetyistä ihmisistä. Tästä syystä onkin tärkeää muistaa tuoda esille lapsen syyttömyyttä ja hänen arvoaan. Leikin avulla hän pyrkii rakentamaan itselleen jälleen turvallista maailmaa ja samalla aikuisenkin on mahdollista huomata, että asiat askarruttavat lasta. (Erkkilä ym. 2003. 65–66.)

Suruaan läpi käyvän lapsen leikki voi toistua samanlaisena kerta toisensa jälkeen. Leikki saattaa alkaa alusta heti, kun se on loppunut. Surua ja menetystä käsittelevä leikki on usein lapselle pakonomaista ja tuskaista, joka ei tuota lapselle iloa, vaan se näyttäytyy enemmänkin ilottomana, raskaana ja rajoitettuna. Tällainen leikki syntyy usein salassa ja se saattaa jatkua useamman tunnin kerrallaan, mikäli lasta ei häiritä. Leikin avulla lapsi käsittelee suruaan omalla tavallaan, joten aikuisen tulee hyväksyä nämä leikit. Kun lapsi huomaa, että hänen leikit hyväksytään, niin hän myös ymmärtää, että leikkiä ja asian käsittelyä ei tarvitse pitää piilossa. Lapsi ymmärtää, että se on hänelle itselleen oikein suotavaa ja hyväksyttyä. (Kinanen 2009, 57.)

Leikin lisäksi surun käsittelyssä ovat mukana myös piirtäminen ja maalaaminen. Värien käyttö tuo tähän erilaista tunnetta ja herkkyyttä. Lasta kannattaa muistuttaa siitä, että tämän ei tarvitse osata piirtää tai maalata mitään tiettyä. Kyse ei ole taiteen tuottamisesta vaan tunteiden välittämisestä. Näin ollen töitä ei tarvitse tulkita tai arvioida. Isommat lapset voivat käsitellä menetystään myös kirjoittamalla. Lapsi saattaa jo ennestään kirjoittaa vaikkapa päiväkirjaa, jonka merkitys kasvaa surun kohdatessa. Kirjoittaminen on terapeutista ja se helpottaa surua ja ahdistusta. Kirjoittaminen on tapa jakaa asioita, joista ei kuitenkaan ole välttämättä valmis vielä puhumaan. Omien ajatusten näkeminen paperilla helpottaa omien ajatusten selkiytymisessä ja jäsentämisessä. Kirjoittaminen voi tapahtua myös sadun muodossa, jolloin suruun liittyvät tunteet tapahtuvat ikään kuin jollekin toiselle. Sadut tarjoaa mahdollisuuden kehittää elämän ulkopuolella olevia ratkaisuja. Tämä antaa mahdollisuuden laajan luovuuden käyttöön. Aikuinen voi tehdä satuja lapsen kanssa. Pieninkin lapsi voi kertoa tarinoita ja satuja, jotka aikuinen kirjoittaa ylös. Tarinaa voi jatkaa vaikka päivittäin ja niin kauan, kuin se tuntuu lapsesta tärkeältä. (Kinanen 2009, 57–58.)

Puhuminen on kuitenkin luonnollisin tapa käsitellä surua. Pieni lapsi ihmettelee hyvin avoimesti ja hakee aikuiselta vastauksia omaan suruunsa. Hänelle tulee olla rehellinen ja antaa totuudenmukaisia vastauksia. Aikuisen esimerkki auttaa lasta ymmärtämään, että myös vaikeista asioista on lupa puhua. Lapsi saattaa hyvinkin myös vetäytyä. Vetäytyminenkin on yksi lapsen menetelmistä käsitellä suruaan. Lapsi tarvitsee omaa rauhaa ja yksityisyyttä surunsa käsittelemiseen ja tätä tulee kunnioittaa niin kotona kuin päivähoitossakin. Hän saattaa luoda itselleen mielikuvitusystävän, joka on aina läsnä, joka kuuntelee ja ymmärtää. Mielikuvitusystävä on oman aikansa osana lapsen elämään, kunnes sosiaalisuus palautuu ennalleen. Vetäytyminen näkyy useimmiten vetäytymisenä vaikkapa omaan huoneeseen ja yleisenä kiukkuisuutena. Tällä tavalla lapsi pyrkii varmistamaan, että hän saa olla rauhassa. Ajan kuluessa lapsen tarve kokea muiden läheisyyttä kasvaa ja silloin on tärkeää näyttää hänelle, että mahdollisuus lähellä olemiseen on olemassa. (Kinanen 2009, 59.)

Toiminnallisuus on hyvin oleellinen osa surun käsittelyä niin lapsilla kuin aikuisillakin. Kuten aikuinen, myös lapsikin voi hakea helpotusta pahaan oloonsa liikkumisella. Toiminnallisuudella on kuitenkin kaksi puolta. Se voi auttaa tervehdyttämään surutyötä mutta toisaalta se voi olla myös surutyön lykkäämistä. Sosiaalinen toiminnallisuus on usein surutyötä eteenpäin vievä asia, kun taas vetäytyvä muoto voi jopa viedä alkanutta surutyötä taaksepäin. Myös yhteiset kodin askareet ovat toiminnallisuutta. Lapselle tulee kuitenkin olla lupa ja mahdollisuus myös vetäytymiseen. Lapsikin tarvitsee omaa rauhaa. Lapsi saattaa keksiä itselleen jopa mielikuvitusystävän surun aikana vetäytyessään, jonka kanssa hän pohtii asioita. Tulee kuitenkin muistaa, että jokainen lapsi on oma yksilönsä, myös surun käsittelyssä. (Kinanen 2009, 59–60.)

3.7 Lapsen surun tukeminen perheessä

Lapsen surun tukeminen tulee ottaa huomioon myös kotioloissa. Lapsen kannalta on tärkeää, että hän saa oleellista ja totuudenmukaista tietoa läheisensä kuolemasta. Lasta ei siis pidä alkaa suojelemaan tosiasioilta, sillä se ei edesauta surun käsittelyä. Pieni lapsi kokee usein syyllisyyttä läheisensä kuolemasta. Tästäkin syystä on tärkeää, että kotioloissakin lasta kuunnellaan huolellisesti ja

pyritään vähentämään lasta vaivaavaa syyllisyyden tunnetta. Varsinkin pienet lapset jäävät usein taka-alalle kuoleman jälkeisissä järjestelyissä. Lapsen voi ottaa mukaan hautajaisjärjestelyihin. Tämä säästää häntä siltä tunteelta, että hän on vähemmän tärkeä. Lapsen kannalta on myös tärkeää, että kodin perustoiminnot pysyisivät traagisesta tilanteesta huolimatta sillä ne auttavat lasta sopeutumaan uuteen tilanteeseen ja välittävät myös turvallisuuden tunnetta. Lapsen tulee myös saada ottaa mallia surukäyttäytymisestä. Kuolema voi olla lapselle mysteerinen hämmennyksen aihe, joten läheisten surukäyttäytymistä tarkkaillen lapsi voi oppia paljon siitä, kuinka surraan. Lapselle tulee suoda myös tilaisuus muistaa menetettyä läheistä, ei pelkästään välittömästi kuoleman jälkeen vaan myös suremisen myöhemmissä vaiheissa ja vielä sopeutumisvaiheen jälkeenkin. (Erkkilä 2003, 32–33.)

3.8 Sanallinen ensiapu

Sanallisella ensiavulla tarkoitetaan psykologista ensiapua, jota annetaan menetyksen kokeneelle lapselle heti traumaattisen kokemuksen jälkeen. Sokissa olevan lapsen tietoisuuden tila on muuttunut, joka merkitsee muutoksia mielessä ja kehossa. Sokin aikana tapahtuva ohjaaminen vaikuttaa tavallista voimakkaammin lapseen, koska hänen puolustautumiskyky on heikentynyt. Toisten reaktioilla ja suhtautumisella on vaikutus siihen, syyttääkö lapsi itseään tapahtuneesta vai alkaako hän mahdollisesti välttelemään tapahtunutta. Oikeiden sanojen valinta voi helpottaa pahaa oloa välittömästi ja auttaa kehoa ja mieltä aloittaa paranemisen. Oleellista on luoda autettavalle turvallisuuden tunne, tieto auttajan läsnäolosta ja tilanteen hallinnasta sekä positiivisesta odotuksesta. heti traumaattisen jälkeen tapahtuvan sanallisen ensiavun tarkoitus on, että auttajan ja autettavan välille syntyy side, jossa molemmat ymmärtävät toisiaan. Auttavan ja ymmärtäväisen ihmisen läsnäolo tarjoaa tunteen johonkin kuulumisesta sekä ehkäisee ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunnetta. (Poiijula 2007, 200–202.)

Lapselle tulee ensimmäiseksi saada tunne, että auttaja on läsnä hänen kanssaan. Läsnäolon tunnetta lisäävät tiivis puhe- ja katsekontakti sekä kosketus. Auttajan on kyettävä kuuntelemaan, sillä se auttaa eläytymään sekä

empatiaan. Rauhallinen, selkeä ja luja äänensävy auttavat luottamuksen saavuttamisessa. Auttajan tulee myös uskoa omiin sanoihinsa, jotta auttaminen ja tilanteesta selviytyminen on tarpeeksi vakuuttavaa. (Poijula 2007, 200–202.)

3.9 Suruviestin välittäminen

Lapsen tulisi kuulla omaisen kuolemasta mieluiten hänen perheenjäseneltään, mieluiten vanhemmilta. Joskus voi kuitenkin käydä niin, että suruviestin kertominen jää esimerkiksi päiväkodin varhaiskasvattajalle. Varhaiskasvattajan tulee olla lapselle mahdollisimman tuttu ja luotettava aikuinen. Mikäli päiväkotia on saanut tiedon kuolemasta puhelimitse, niin tiedon paikkaansapitävyys tulee varmistaa sekä selvittää, koska ja miten kuolemantapaus on sattunut. Keskustelulle tulee löytää häiriötön paikka, jossa on mahdollisuus istua. Lapsen henkiselle valmistautumiselle on jätettävä aikaa. Siksi onkin hyvä aloittaa rauhalliseen äänen sävyyn sanomalla vaikka: ”Minulla on sinulle ikäviä uutisia.” Varhaiskasvattajan tulee varata aikaa jäädä lapsen luokse kerrottuaan uutisen, niin lapsi saa tilan ja huomion reaktioilleen ja tunneilmauksilleen. Vältä sanomasta ilmauksia kuten ”Kyllä kaikki järjestyy” ja ”Aika parantaa haavat.” Lasta ei tule jättää yksin missään vaiheessa. Fyysinen kosketus voi olla todella rauhoittavaa lapselle mutta tulee muistaa, että kaikki lapset eivät sitä välttämättä halua. Tässäkin asiassa lapsen toivetta on kunnioitettava. Kun lapselta ja hänen perheeltä saadaan lupa, niin muulle ryhmälle kerrotaan kuolemantapauksesta mahdollisimman pian. (Dyregrov & Raundalen 1997, 155–156.) Varhaiskasvattajan tulee muistaa myös yhteistyö lapsen perheen kanssa. (Dyregrov 1994, 108.)

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Opinnäytetyön aihe ja prosessin aloittaminen

Opinnäytetyön aihe syntyi minulle ikään kuin itsestään syksyllä 2015. Tässä vaiheessa en kuitenkaan alkanut vielä viemään prosessia eteenpäin. Prosessin

läpi käyminen alkoi varsinaisesti noin vuoden päästä opinnäytetyön idean synnystä. 2016–2017 talven aikana aloin tekemään opinnäytetyötä työparini kanssa. Teimme kirjoitelmat ja saimme toimeksiantajaksemme kunnallisen varhaiskasvatuksen piirissä olevan päiväkodin. Aloimme kirjoittamaan teoreettista pohjaa opinnäytetyöllemme noihin aikoihin. Prosessi ei kuitenkaan ottanut juurikaan tuulta alleen yhteisen aikataulun puutteen takia. Syksyn 2017 aikana päätimme, että meidän on parempi tehdä opinnäytetyömme erikseen ja olla näin ollen vastuussa vain omista aikatauluistamme. Kun aloin viemään prosessia yksin eteenpäin, niin se alkoikin sujumaan vauhdikkaammin. Vaihdoin toimeksiantajaksi oman työpaikkani, kirjoitin opinnäytetyön suunnitelman, joka hyväksyttiin helmikuussa 2018. Saatekirjeen (Liite 2) lähetin toimeksiantajalle helmikuussa 2018 ja saman kuun aikana suoritin myös haastattelut. Tämän jälkeen kirjoitin raportin valmiiksi huhtikuussa 2018. En varsinaisesti pohtinut erilaisia vaihtoehtoja vaan ajatus kuolemaan ja suruun liittyvästä opinnäytetyöstä nousi mieleeni ja halusin lähteä tutustumaan aiheeseen enemmän. Henkilökohtaisesti minua kiinnostavat aihepiirit, jotka jollain tavalla voidaan määritellä tabuiksi tai ylipäättään vaikeiksi asioiksi puhua tai niistä halutaan vaieta. Koin, että kuolemaa elämässään kohdanneen lapsen kohtaaminen voidaan luokitella tähän kategoriaan. Kun aloin selvittämään aiemmin tehtyjä opinnäytetöitä aiheesta, niitä ei juurikaan tullut vastaan. Surutyötä käsitteleviä opinnäytetöitä tuli vastaan jonkin verran, mutta nämä käsittelivät pääosin surua laajemmassa skaalassa, kun taas itse halusin keskittyä oletetusti suruista suurimpaan ja vaietuimpaan eli läheisen kuolemasta aiheutuvaan suruun. Koska työskentelen itse lastentarhanopettajana ja sen ammatin takia lähdin sosionomin tutkintoa suorittamaan, niin tähän vähän käsiteltyyn aiheeseen oli mielestäni varsin tarpeellista ja mielenkiintoista tutustua. Syynä tämän aiheen opinnäytetöiden vähäisyyteen voi olla myös siinä, että monikaan varhaiskasvattaja ei välttämättä kohtaa kuolemaa ja siihen liittyvää surutyötä omassa työssään koko uransa aikana. Kuolema ja suru voi kuitenkin yllättää koska tahansa, joten pidin tarpeelliseksi selvittää, mitä kaikkea tämä aihepiiri pitää sisällään. Työpaikkani henkilöstö otti tutkimusidean hyvin vastaan ja henkilöstö oli varsin reippain mielin antamassa minulle tarvitsemiani haastatteluja.

4.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämä opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus yksityiselle päiväkodille Joensuussa.

Tutkimuskysymyksenäni ovat:

- Mitkä ovat päiväkodin henkilöstön valmiudet kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään?
- Millaisia menetelmiä he käyttäisivät tällaisessa tilanteessa?

Pidän tutkimukseni olevan varsin tärkeä, koska kuolemasta koituvan lapsen surun kohtaaminen voi tulla varhaiskasvattajalle vastaan työssään milloin tahansa, vaikka se ei olekaan täysin arkipäivää. Kuolema on kuitenkin luonnollista ja näin ollen siitä aiheutuvan surun kohtaaminen on mahdollista jokaiselle varhaiskasvatuksessa työskentelevälle henkilölle. Päiväkodissa on itseni lisäksi 11 varhaiskasvattajaa, joista kaikki osallistuivat haastatteluihin. Kahdella heistä oli aiempaa kokemusta läheisen menettäneen lapsen kanssa työskentelystä. Toimeksiantajana toimiva päiväkotitoiminta on uusi, syksyllä 2017 valmistunut päiväkotitoiminta, joten koen tärkeäksi kartoittaa henkilöstön valmiuksia lapsen surun kohtaamiseen. Lapsen läheisellä tarkoitan opinnäytetyössäni oletetusti läheisintä lapselle olevaa henkilöä, kuten hänen vanhempiaan ja sisarusiaan.

4.3 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruun välineenä toimii tutkija itse. Aineistoon liittyviä näkökulmia ja tulkintoja tehdessä tutkijan tietoisuus aiheesta kehittyy. Tutkimuksen eri vaiheet eivät välttämättä ole etukäteen jäsenneltävissä eri vaiheisiin vaan ne voivat muuttua ja muovautua tutkimusta tehdessä. Tutkimuskohdetta lähestyessä erilaiset aineistonkeruun menetelmät avautuvat paremmin ja tutkimusmenetelmälliset ratkaisut täsmentyvät. Tutkimustehtävän, teorianmuodostuksen, aineiston keruun ja sen analyysin kehittyvät ja muotoutuvat tutkimuksen edetessä. Laadullisen tutkimuksen edetessä ja tutkijan näkemyksen kehittyessä, voi varsinainen tutkimuskohteen tarkastelu johtaa

uusiin mielenkiinnon kohteisiin. Keskeistä laadullista tutkimusta tehdessä on löytää ne pääpiirteet, joiden pohjalta tutkimuksellisia ratkaisuja voidaan tehdä. Tähän liittyen onkin tärkeää osata rajata saatu aineisto. Kaikkea esille tullutta, nähtyä ja kuultua ei ole välttämättä tarvetta sisällyttää varsinaiseen tutkimusraporttiin. Tutkijan omat intressit ja näkökulmat vaikuttavat lopputulokseen. Tutkimuksesta saatu aineisto ei itsessään anna vastausta tutkimuskysymykseen vaan lopputulos syntyy tutkijan omista tulkinnoista. Tutkimustehtävää ja aineistoa läpikäydessä, tulee tutkijan löytää aiheen ydin, joka nousee tarkastelun keskipisteeksi. Aineiston analysoinnin kautta esille nousseet ensimmäiset käsitteet eivät välttämättä ole lopullisia mutta ne usein toimivat kuitenkin kehittävänä tekijänä tutkijan tutkimusasetelmiin. Teoreettisten näkökulmien jäsentäminen voi viedä tutkijan takaisin kentälle täydentämään aineistonkeruuta. Aineistonkeruu ja tutkimuskohteeseen tutustuminen auttavat jäsentämään aiheen teoreettista haltuunottoa ja tutkimusprosessin täsmentämistä. (Kiviniemi 2010, 70–75.)

4.4 Teemahaastatteluun perustuva tutkimus

Teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Haastattelu ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten ja valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan enemmänkin ennalta suunniteltuihin teemoihin. Teemahaastattelussa huomioidaan ihmisten tulkinnat ja heidän merkityksenantonsa. Haastateltavien vapaalle puheelle annetaan tilaa mutta samalla myös pyritään pitämään yllä ennalta määritellyt teemat. Teemojen puhumisjärjestys on vapaa. Tutkijalla on mukana haastatteluissa mahdollisimman lyhyet muistiinpanot, jotta hän pystyy keskittymään enemmän haastattelun luomaan keskusteluun, eikä niinkään muistiinpanoihin. Teemahaastattelua ei tarvitse analysoida tietyllä tavalla vaikka teemoittelu ja tyypittely onkin hyvin looginen jatkumo itse haastattelumuodolle. (KvaliMOTV, Teemahaastattelu.)

Haastateltavia lähestyin laadullisella tutkimuksella ja käytin teemahaastattelua toimipaikan työntekijöille. Teemahaastattelua varten tein suuntaa-antavan haastattelurungon (Liite 1.), jonka kautta lähdin suorittamaan haastatteluja

toimipaikan työntekijöiden kanssa. Laadullinen tutkimus oli mielestäni sopiva tapa alkaa kartoittamaan melko uuden päiväkodin valmiuksia ja menetelmiä aiheeseen liittyen. Vajaa vuosi sitten ovensa avanneella päiväkodilla ei välttämättä ole olemassa valmista tietopohjaa ja menetelmiä lapsen surun käsittelyyn, joten laadullisen tutkimuksen avulla päiväkotit saa kartoituksen aiheesta ja pystyvät näin ollen kehittämään toimintaansa. Valitsin menetelmäksi teemahaastattelun, koska koen sen sopivimmaksi aiheeseen liittyen. Teemahaastattelussa on valmiit teemat mutta haastattelujen yhteydessä voi nousta esille asioita, joita ei varsinaisissa kysymyksissä ole tuotu esille mutta voivat olla kuitenkin oleellisia tutkimuksen kannalta. Tästä syystä halusin pitää haastattelun keskustelunomaisena, enkä niinkään lomakekyselyä. Haastattelukysymykset olivat teemoiteltu kolmeen kokonaisuuteen, joista jokainen sisälsi kaksi kysymystä:

1. Surevan lapsen kohtaaminen
  - Millaiseksi koet/kokisit läheisen menettäneen lapsen kohtaamisen työssäsi?
  - Kuinka toimisit tällaisessa tilanteessa?

2. Työntekijän osaaminen ja valmius surevan lapsen kohdatessa
  - Tuntisitko olevasi valmis kohtaamaan läheisen menettäneen lapsen?
  - Millaisissa asioissa haluaisit lisää tietoa ja osaamista surutyöhön liittyen?

3. Työntekijän menetelmät surevan lapsen kohdatessa
  - Millaisia menetelmiä olet käyttänyt ja/tai ajattelisit käyttäväsi kohdatessasi läheisen menettäneen lapsen?
  - Kuinka saisit selville lapselle sopivimmat menetelmät surun käsittelyyn?

4.5 Haastattelusta saadun aineiston käsittely

Haastattelusta saadun aineiston käsittely sisältää kolme eri vaihetta: luokittelu, analysointi sekä tulkinta. Näiden kolmen osa-alueen painotus voi vaihdella tutkimuksesta ja tutkijan mukaan ja ne on hyvä tunnistaa, sillä esimerkiksi pelkkä

luokittelu ei automaattisesti tarkoita aineiston analysointia, vaan se on enemmänkin saatuun aineistoon tutustumista ja haltuunottoa osana tutkimusta. Nämä kolme vaihetta eivät myöskään seuraa toisiaan ajallisena jatkumona, vaan eri aiheisiin palataan ja niitä arvioidaan ja tutkitaan edelleen. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11–16.)

Laadullisen tutkimuksen analyysissä aineisto ja tutkimusongelma ovat vuoropuhelussa keskenään. Haastateltavilta saatu aineisto ei välttämättä tarjoa suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin, joten tutkijalta vaaditaan analyttisiä kysymyksiä, jotka muotoutuvat ja tarkentuvat aineistoa käsitellessä. Aineisto itsessään ei siis itsessään anna lopputuloksia, vaan lopputulokset syntyvät tutkijan tavasta lukea ja tulkita aineistoa. Tutkimukseen liittyvät kysymykset ovat syytä muotoilla avoimiksi, mitä- ja miten- kysymyksiksi. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on löytää aineistosta jotain uutta, joten aineistolle esitettävien kysymysten tulee olla todella tarkkoja. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11–16.)

Kun aineistoa aletaan analysoimaan, niin tutkijan ei tule pelkästään kiinnittää huomiotaan vain niihin teemoihin, jotka ovat yhdenmukaisia toisiinsa verraten. Tutkijan tulee kiinnittää huomiota myös niihin asioihin, jotka eivät varsinaisesti sovi teemaan. Nämä poikkeavat voivat tarjota uusia näkökulmia tutkimuskysymykseen ja toimia vahvistavana apuvälineenä, jolla sisältöä voidaan ymmärtää ja koetella. Analysoitavat asiat tulee asettaa alustaviin luokkiin, jotta ne auttavat jäsentämään tutkimusta selkeämmäksi. Vertailemalla alustavia luokkia toisiinsa ja pohtimalla niiden välillä olevia yhtäläisyyksiä, analyysi alkaa täsmentymään tuloksiksi. Laadullisen tutkimuksen analyysissä avataan kaikki matkan varrella tehdyt valinnat, rajaukset ja analyysin etenemistä ohjaavat periaatteet. Luotettavuuden lisäksi tulee ilmaista, mistä aineiston kokonaisuus on syntynyt ja kuvataan niitä asioita, joiden pohjalle päähavainnot rakentuvat. Myös aineiston käyppyyttä eli valideettia tulee arvioida ja tuoda myös näkyväksi analyysissä. Tutkijan tulee pohtia ja arvioida saatua aineistoa ja niistä syntyneitä tulkintoja, jotta tutkimustuloksia voisi pitää luotettavina. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 24–27.)

Litteroinnissa tekstistä poistetaan murre- ja puhekielen ilmaisut, jonka jälkeen analysoidaan sisältö. Tarkoituksena on saada aineiston sisältö mahdollisimman selväksi. Tähän päästään tiivistämällä ja asettamalla aineisto uuteen muotoon. Aineistoa tarkkaillaan pohtien, mitä haastateltavat tarkoittavat puheillaan. Näistä tulleet huomiot kirjoitetaan ylös. Aihekokonaisuuksia aletaan jäsentämään pienempiin alaluokkiin ja luokkien välille pyritään löytämään loogisia yhteyksiä, jolla pyritään nostamaan yleistettävyytensä. (Kananen 2014, 111–113.)

Äänitin haastattelut, minkä jälkeen litteroin saamani materiaalin kokonaisuudessaan. 11 haastattelusta tuli äänitettyä materiaalia noin kaksi ja puoli tuntia ja litteroitua tekstiä noin 22 sivua (fontti Arial, fonttikoko 12, riviväli 1,5). Äänittäminen auttoi minua kiinnittämään koko huomioni haastatteluun sen aikana ilman, että minun täytyisi kiinnittää huomiota vaikkapa muistiinpanojen tekemiseen. Äänittämällä haastattelut minulle jäi tutkimusaineistoksi koko haastattelut ilman, että mitään jää puuttumaan. Litteroimalla saadun materiaalin pystyin vertailemaan haastatteluja sekä niistä esille tulleita asioita, jotka hyödyntävät minua tutkimuksessani, saaden näin mahdollisimman tarkan lopputuloksen.

4.6 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Laadullinen analyysi on yleensä joko induktiivinen tai deduktiivinen. Aineistolähtöisessä eli induktiivisessa analyysissä pyritään saadusta tutkimusaineistosta luomaan teoriaa. Aikaisemmin saadun teorian, tietojen ja havaintojen tulisi olla merkityksettömiä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kannalta, koska näiden oletetaan syntyvän saadusta aineistosta. Aineistolähtöinen tutkimus on hankala toteuttaa täysin objektiivisesti, sillä käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja näin ollen voivat vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–96.)

Tuomi & Sarajärvi (2009) kertovat aineistolähtöisessä eli induktiivisessa sisällönanalyysissä olevan kolme vaihetta:

1. Aineiston redusointi eli pelkistäminen.

2. Aineiston klusterointi eli ryhmittely.
3. Abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen.

Aineiston redusoinnissa pelkistämässä saatu aineisto on vielä täysin aukikirjoitettu, joka pelkistetään niin, että aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto pois. Näin ollen tutkimusta vie eteenpäin sitä varten asetettu tutkimustehtävä. Pelkistäminen voi tapahtua esimerkiksi niin, että aukikirjoitetusta aineistosta etsitään tutkimustehtävään liittyviin kysymyksiin sopivia ilmaisuja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–110.)

Aineiston redusoinnin jälkeen tapahtuu sen klusterointi eli ryhmittely. Ryhmittelyssä aineistosta saadut alkuperäiset ilmaukset käydään läpi ja niistä etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Samankaltaisuudet ryhmitellään ja yhdistetään omaksi luokakseen. Yksittäiset tekijät sisällytetään yleisimpiin käsitteisiin, joten näin ollen aineisto alkaa tiivistymään. Klusterointi luo pohjan tutkimuksen perusrakenteelle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Klusteroinnin jälkeen tapahtuu abstrahointi eli käsitteellistäminen. Aineistoa käsitteellistäessä, siitä erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto, jonka pohjalta aletaan muodostamaan teoreettisia käsitteitä, eli alkuperäisestä aineistosta saaduista kielellisistä ilmauksista muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. Käsitteellistämistä jatketaan niin kauan, kuin se on mahdollista aineiston sisällön kannalta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111.)

Opinnäytetyöni analyysi oli induktiivinen eli aineistolähtöinen. Aineiston sain haastattelemalla toimipaikan työntekijöitä. Koska tutkimuskysymykset ovat sellaiset, että jokainen haastateltava koki ne varsin yksilöllisesti, niin omat tietoni ja taitoni eivät juurikaan pystyneet tutkimustuloksiin vaikuttamaan. Jokainen haastateltava henkilöstön jäsen puhui täysin henkilökohtaisista kokemuksistaan, eikä haastatteluissa niinkään otettu kantaa mihinkään teoriaan painottuvissa asioissa, joten analyysi on siis tapahtunut melko objektiivisesti. Kun olin litteroinut saadun aineiston, aloitin aineiston redusoinnin eli pelkistämisen. Kävin litteroitua aineistoa läpi etsien sieltä tutkimuskysymyksiin liittyvät asiat. Haastateltavat pysyivätkin aiheessa hyvin, joten aiheeseen liittymättömiä asioita ei kovinkaan

paljoa tullut. Poimin kaiken oleellisen litteroidusta aineistosta ja aloin ryhmittelemään eli redusoimaan sitä. Haastateltavien vastaukset menivät hyvin suoraan haastattelukysymysten kanssa yhteen, joten ensimmäisenä aloin ryhmittelemään vastaukset haastattelukysymysten alle. Tämän jälkeen aloin etsimään niistä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Käytin word-ohjelmaa tietokoneella, jossa minulla oli omat tiedostot sekä eroavaisuuksille, että yhtäläisyyksille. Tämän jälkeen aloin kasaamaan samoihin teemoihin liitettäviä lainauksia haastattelumateriaalista, joiden avulla sain luotua tutkimukselleni alateemat. Alateemojen pohjalta sain tehtyä yläteemat, joihin saatu materiaali jakaantui.

Tutkin aineistoa tarkasti saadakseni yhtäläisen kokonaisuuden jokaiseen yläteemaan. Viimeisenä aineiston analyysissä oli abstrahointi eli käsitteellistäminen. Tutkin yläteemoja ja aloin muodostamaan niistä teoreettista kokonaisuutta saaden näin ollen vastaukset varsinaisiin tutkimuskysymyksiin. Aineiston analyysistä muodostin taulukon (taulukko 1.) näyttämään analyysin eri vaiheet esimerkkien avulla.

Taulukko 1. Analyysin eri vaiheet.

Suora lainaus	Pelkistetty ilmaus	Alateema	Yläteema
"Tää aihe kuuluu samalla lailla kun meillä on iloa, niin se on se Jin ja Yang ja kuuluu tähän työhön ihan olennaisena."	Myös suuren surun kohtaaminen kuuluu päiväkodissa tehtävään työhön.	Lapsen suruun suhtautuminen ammatillisesti.	Ammatillinen identiteetti
"Lasta ja vanhempia kuulis ja juttelis. Keinoja jos miettis niin antaa aikaa ja syliä ja rauhaa."	Lapsen ja vanhempien kanssa keskusteleminen.	Oikeanlaisten menetelmien selvittäminen.	Toiminnan aloittaminen ja lapsen tunteiden vastaanottaminen
"Töissä olisin valmis kohtaamaan mutta sitten kun menen kotiin niin sitten romahdan."	Työssä kohdattu lapsen suru saattaisi olla mielessä siviilielämässäänkin.	Ammatillisen ja henkilökohtaisen minän erillään pitäminen.	Lapsen suru ja työntekijän henkilökohtainen elämä
"Jos tulis akuutti tilanne niin kyllähän sitä apua varmaan sais jos tietäs mihin alkaa soittelemaan."	Ei ole varmaa tietoa, mistä työntekijä saa tietoa ja neuvoja surevan lapsen kohtaamiseen.	Tiedonhankinta	Lisätiedon tarve

4.7 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyötä tehtäessä on muistettava kunnioittaa ihmisarvoa. Sen kohdella ei saa loukata eikä vahinkoa saa aiheuttaa opinnäytetyön tarkoituksesta riippumatta. Peruseettisiin kysymyksiin kuuluu, miten toimeksiantajan sekä opinnäytetyön yksityisyys ja luottamuksellisuus turvataan. Varsinkin arkaluontoisia asioita käsitellessä, tulee opinnäytetyön tekijän selvittää itselleen, ovatko nämä tiedot relevantteja ja työn kannalta tarpeeksi oleellisia. Opinnäytetyöstä pitää olla jokaiselle osapuolella riittävä informaatio työstä. Jokaiselle osapuolelle tulee myös muistaa korostaa osallistumisen vapaaehtoisuutta. Tietojen käsittelyssä kaksi keskeisintä käsitettä ovat luottamuksellisuus ja anonymitteetti. Opinnäytetyön tekijän ei tule luottamuksellisuutta luvatta enempää, kuin mihin hän käytännössä pystyy. Kun työtä julkistetaan, tulee pitää huoli luottamuksellisuuden

säilyttämisestä ja anonymiteetistä. Opinnäytetyön tekijä on luvannut tietoja hankkiessaan nimettömyyden, joten tämä tulee muistaa myös julkistettaessa tuloksia. Mitä arkaluontoisempi asia työssä on kyseessä, sitä enemmän tulee kiinnittää huomiota siihen, että henkilöllisyydet eivät paljastu. (Eskola & Suoranta 1998, 56–57.)

5 Tutkimustulokset

5.1 Ammatillinen identiteetti

Jokainen haastateltava kertoi, että läheisen menettäneen lapsen kohtaaminen olisi tavalla tai toisella haasteellista. Ammatillisessa mielessä tämä koettiin haastavana, koska usealla sellaista tilannetta ei ole tullut vastaan. Kahdella haastateltavalla on läheisen menettäneen lapsen kohtaamisesta kokemusta päiväkodissa tehtävässä työssä, joten tämä tuo itsevarmuutta ja valmiutta kohdata tilanne uudelleen, vaikkakin kohtaaminen koettaisiin aikaisemmasta kokemuksesta huolimatta haasteelliseksi. Yksi haastateltavista kertoi kohdanneensa kuolemaa edellisessä ammatissaan lähihoitajana, joten tämä toisi hänelle valmiuksia kohdata läheisen menettänyt lapsi myös nykyisessä työssään päiväkodissa. Myös omassa henkilökohtaisessa elämässä koetut menetykset vaikuttavat valmiuksiin kohdata läheisen menettänyt lapsi. Haastatteluissa kävi ilmi, että jos työntekijä on itse menettänyt jonkun läheisen ihmisen, niin se auttaa käsittelemään kuolemaa niin henkilökohtaisella tasolla kuin myös muidenkin kanssa. Vastakohtana tälle on kuitenkin se, että mikäli työntekijä ei ole itse menettänyt läheistä ihmistä, niin läheisen menettäneen lapsen kohtaaminen olisi haasteellisempää.

Yksi haastateltava kertoi kohdanneensa melko paljonkin surua työssään. Hänen työkavereitaan on kuollut, hoitolapset ovat menettäneet isovanhempiaan ja vaikeat sairaudet ovat olleet joidenkin perheiden taakkana. Kaikki nämä asiat ovat aiheuttaneet surua jollekin osapuolelle, jota on joutunut oman ammattinsa puolesta käsittelemään. Haastatteluissa nousi esille myös oman tiimin tuki. Mikäli menetyksen kokenut lapsi kohdattaisiin, niin omalta tiimiltä toivottaisiin tukea.

Vaikka haastateltavat kokevatkin, että surevan lapsen kohtaaminen olisi varsin haastavaa, niin he luottavat pääosin omaan ammattitaitoonsa sen verran, että tilanteen pystyisi ammatillisesti kohtaamaan.

5.2 Toiminnan aloittaminen ja lapsen tunteiden vastaanottaminen

Haastatteluissa nousi esille, että lapsen huomio kannattaisi viedä niihin arkisiin ja hyviin asioihin, jotka eivät ole muuttuneet kotona ja päiväkodissa ja olla aina valmiina kuuntelemaan lasta. Lapsi saattaa elää todella suuressa tunneryöpyssä kotonaan, joten päiväkodin arjen ja rutiinien mukana pitäminen voisi olla positiivinen asia. Lapselle ei kuitenkaan tulisi mennä ”tuputtamaan” omaa sympatiaansa ja kyselemään liikaa hänen voinnistaan. Lapselle kuitenkin tulisi kertoa, että hänen menetys on työntekijän tiedossa ja että lapsi voi puhua, kun hän itse haluaa. Haastateltavat toivat esille useita menetelmiä, joita voisi hyödyntää surevan lapsen kanssa työskenneltäessä. Esille nousivat keskustelut, kirjallisuus kuten sadut ja tarinat, tunnekortit ja hoivaleikki sekä leikki ylipäätään. Eräs haastateltava kertoi, että yksi lapsi hänen päiväkodistaan oli menettänyt isovanhemman. Tämä lapsi oli ollut hautajaisissa, jonka jälkeen hän alkoi leikkimään hautajaisia päiväkodissa. Hän oli mennyt makaamaan lattialle ja halunnut, että hänet peitetään kokonaan peitoilla, jonka jälkeen lapsi nousi ylös. Kuolemaan liittyville leikeille tulee siis antaa mahdollisuus. Tärkeäksi koettiin myös, että lasta autettaisiin myös sanoittamaan tunteita, joita hän kokee. Jokaisessa menetelmässä yhdistävänä tekijänä koettiin lämmin ja ymmärtäväinen vuorovaikutus lapsen kanssa. Myös mahdollisten yhteistyötahojen mukaan tuominen nousi esille. Näistä yhteistyötahoista mainittiin psykiatri ja seurakunta. Myös internetin hyödyntäminen toiminnan aloittaessa nostettiin esille. Toiminnan aloittamiseen vaikuttaa myös se, kuinka tuttu lapsi on entuudestaan, millainen tunneside häneen on ja mitkä ovat hänen mielenkiinnon kohteitaan jo ennestään. Mikäli lapsi esimerkiksi on tykännyt ennen tragediaakin lukea ja katsoa kirjoja, niin aiheeseen sopivilla satukirjoilla voisi aloittaa toiminnan. Lapsen läheisten kanssa voisi keskustella asiasta ennen kuin varsinainen työskentely lapsen kanssa alkaa. Läheisten kanssa voisi myös keskustella siitä, milloin lapsi kannattaisi ylipäätään tuoda hoitoon ja olisiko tarvetta mahdollisesti esimerkiksi terapiapalveluille. Lapsen läheisten kanssa

keskustellessa asiasta, tulisi kysyä heiltä, millä tavalla asiaa on kotona käsitelty lapsen kanssa vai onko käsitelty ollenkaan. Työntekijällä tulisi olla myös tietoa siitä, mitä on tapahtunut. Onko kyseessä ollut esimerkiksi onnettomuus, itsemurha tai luonnollinen kuolema sairauden kautta. Tämänkin koettiin vaikuttavan siihen, onko lapsi pystynyt valmistautumaan tilanteeseen ja näin ollen mahdollisesti jo käsitellyt asiaa.

Eräs haastateltavista kertoi, että lasten kanssa voisi käsitellä kuolemaa jo ennen kuin se on läsnä. Tämä tulisi kuitenkin tehdä hyvin varoen, että lapset lapset pelästy. Hän kertoi esimerkin eräästä retkestä, jonka hän oli lasten kanssa tehnyt työssään. Retkelle oli suunniteltu paljon erilaisia asioita mutta reitin varrella oli huomattu kuolleita sammakoita. Nämä kuolleet sammakot koskettivat lapsia suuresti, joten retken suunnitelmat muuttuivat. Suunniteltujen aktiviteettien sijaan suoritettiin hautajaiset sammakoille, haudoille tehtiin ristit ja seppeleet ja kuolemasta puhuttiin lasten kanssa.

Haastateltavat kertoivat, että toiminnan aloittaessa ja sen jatkuessa, lapsi kohdattaisiin kuitenkin hyvin sensitiivisesti antaen lapselle aikaa, syliä ja rauhaa, tehden näin lapsen olo turvalliseksi. Lapsen tunteet tulee ottaa huomioon hänen kanssa työskenneltäessä. Surevan lapsen tunteisiin kuuluu surun lisäksi esimerkiksi myös viha. Yksi haastateltavista kertoi, että surevan lapsen vihaa oli käsitelty repimällä sanomalehtiä ja hakkaamalla tyynyjä. Lapsen jokainen tunne tulee ottaa vastaan ja ymmärtää se.

5.3 Lapsen suru ja työntekijän henkilökohtainen elämä

Ne haastateltavat, joilla on omia lapsia, kertoivat, että oma suru saattaisi nousta pintaan kotiin mennessä, kun kohtaisi omat lapsensa. Osa haastatelluista kokisi kohtaamisen surulliseksi henkilökohtaisella tasolla ja näin ollen ajatukset ja tunteet voisivat seurata kotiin. Haastateltavien henkilökohtaisesta aspektista katsoen, osa niistä työntekijöistä, joilla on omia lapsia, kokisivat työssään surevan lapsen kohtaamisen äärimmäisen raskaaksi sen takia, että sitä tilannetta alkaisi peilaamaan omiin lapsiinsa. He miettivät, kuinka he kohtaisivat oman lapsensa tämän menettäessä jonkin todella tärkeän henkilön elämässään.

Läheisen menettäneen lapsen kohtaaminen koettiin surulliseksi. Yksi haastateltavista kertoi, että sellaisessa kohtaamisessa pyrki olemaan ammatillinen mutta niin suuren surun ollessa vastassa, sen surun saattaisi tuntea itsekin.

5.4 Lisätiedon tarve

Haastatteluissa tuli ilmi, että haastateltavat eivät välttämättä tietäisi, kuinka asiaa lähdetäisiin lähestymään vaikka ideoita heillä on. Tiedot ja taidot surevan lapsen kohtaamiseen ovat heidän mielestään ainakin osittain puutteelliset. Esille nousi myös se, että surutyötä ylipäättään aiheena ei ole juurikaan käsitelty oppilaitoksissa, jotka valmistaa päiväkodissa työskentelyyn. Mikäli kouluissa käsiteltäisiin aihetta enemmän, niin työntekijät voisivat kokea olevansa valmiimpia läheisen menettäneen lapsen kohtaamiseen. Jokainen haastateltava kertoi, että haluaisi lisää tietoa ja osaamista aiheeseen liittyen vaikka jonkin kurssin tai koulutuksen kautta tai vaikka mahdollisesti jonkin oppaan, jossa kerrottaisiin, kuinka tilanteessa tulisi toimia. He haluaisivat tietoa ja taitoa, kuinka kohdata lapsi sekä lapsen läheiset kuolemantapauksen aiheuttaman surun tullessa vastaan. Esille nousi, että voisiko työpaikka järjestää vaikka pienimuotoisen koulutuksen aiheeseen liittyen. Yksi haastateltava kertoi, että mikäli akuutti tilanne tulisi vastaan, niin kannattaisi soittaa jonnekin kysyä apua, mutta ei ole tietoa, että minne kannattaisi soittaa. Mahdolliset terapiapalvelut tulisi myös jalkauttaa päiväkoteihin erään haastateltavan mielestä ja saada tietoa lapsen kohtaamisen lisäksi myös hänen läheisten kohtaamisesta surun aikana. Hän kertoi, että päiväkodilla olisi hyvä olla olemassa esimerkiksi esite, jossa olisi ohjeistusta surutyöhön ja mahdollisten tukitoimien yhteystietoja.

Yksi haastateltava kertoi, että hän haluaisi lisää tietoa siitä, kuinka lapselle tulisi puhua. Hän kertoi kuulleensa tapauksen jossa lapselle oli puhuttu isän ”nukkuneen pois”, joten lapsi alkoi pelkäämään, että hän itsekin nukkuu pois. Lisää tietoa haluttiin myös lapsen eri tunnetilojen käsittelyssä. Jos lapsi esimerkiksi tulee todella vihaiseksi surunsa myötä ja tekee jotain selkeästi kiellettyä, kuten lyö toista lasta, niin suhtaudutaanko siihen samalla tavalla kuin ennenkin vai vaatiiko surun huomioon ottaminen erilaista lähestymistapaa tähän

tunteenpurkaukseen. Lisätietoa haluttaisiin myös lapsen ikään liittyvään toimintaan. Mikäli lapsi on esimerkiksi 1–2-vuotias, eikä näin ollen pysty puhumaan tai vaikka piirtämään selkeästi, niin kuinka hänen kanssaan asiaa voitaisiin käsitellä.

6 Pohdinta

6.1 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää yhden päiväkodin työntekijöiden valmiuksia ja menetelmiä kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään. Haastateltavia varhaiskasvattajia oli 11, joista kahdella oli kokemusta läheisen menettäneen lapsen kanssa tehtävästä työssä päiväkodissa. Haastatteluista selvisi, että vaikka työntekijöillä ei kokemusta tai tietämystä aiheesta kovinkaan paljoa ole, niin oma ammatillinen identiteetti kuitenkin on lähes poikkeuksetta sen verran suuri, että läheisen menettäneen lapsen suru pystyttäisiin kohtaamaan ja sitä oltaisiin pääosin valmiita käsittelemään ja etsimään tietoa aiheesta enemmän.

Erkkilä, Holmberg, Niemelä & Ylönen (2003) kertovat, että lapsen menettäessä läheisen, asian käsittelystä ja siihen liittyvistä menetelmistä ja tavoista tulee jutella lapsen ja tämän vanhemman kanssa. Dyregrov (1994) painottaa myös perheen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Haastatteluista ilmenikin, että moni ottaisi asian puheeksi lapsen lisäksi myös tämän perheen kanssa, jotta lapselle sopivimmat tavat surun käsittelyyn voitaisiin löytää. Eräs haastateltava kertoi kohdanneensa työssään lapsen, joka oli ollut isovanhempansa hautajaisissa ja oli alkanut leikkiä hautajaisia päiväkodissa. Kinanen (2009) kertookin, että tällaiset leikit voivat olla läheisen menettäneelle lapselle hyvinkin usein toistuvia. Lapsen leikille tulee antaa mahdollisuus, koska se on lapsen tapa käsitellä surua. Kun leikki hyväksytään, niin lapsikin huomaa, että hänen tunteensa ja tapansa käsitellä menetystä ovat sallittuja. Erkkilä ym. (2003) mainitsevat, että leikin avulla lapsi pystyy käsittelemään asiaa turvallisesti ja ikään kuin ulkopuolisena.

Haastatteluissa tuli esille myös, kuinka lapselle tulisi tai ei tulisi puhua. Eräs haastateltava kertoi kuulleensa, kuinka lapsi oli alkanut pelkäämään nukkumista, koska hänelle oli kerrottu isänsä ”nukkuneen pois”. Holm & Turunen (2008) kertovat, että tällaisia vertauskuvallisia ilmaisuja kannattaa välttää, koska pienellä lapsella ei vielä ole kehittynyt kykyä ymmärtää sellaisia. Lapsi ei välttämättä ymmärrä vielä kuoleman lopullisuutta, joten hän ei voi ymmärtää myöskään metaforia. Lapselle tulee siis puhua tämän iän ja kehitystason mukaisesti eli hyvin konkreettisesti mutta sensitiivisesti. Lapsen kanssa puhumiseen liittyen nousi haastatteluissa myös se, että lapselle ei tulisi mennä ”tuputtamaan” omaa tukeaan. Hänelle tulisi antaa vain tieto, että mikäli lapsi haluaa puhua, niin se on sallittua. Erkkilä ym. (2003) mainitseekin, että lapselta ei tule kysellä koko aikaa hänen voinnistaan.

Haastatteluista ilmeni, että tietoa surun käsittelystä lapsen kanssa haluttaisiin lisää. Tiedonhakua ja tilanteen kohtaamista helpottaisi, mikäli työpaikalla olisi mahdollisesti valmis opas, jossa olisi ohjeita ja vinkkejä kyseiseen aiheeseen liittyen. Esille nostettiin, että tiedonpuute johtuu siitä, että aihetta ei käsitellä varhaiskasvatukseen liittyvissä oppilaitoksissa tarpeeksi. Tämä saa minut henkilökohtaisesti miettimään, kannattaisiko surutyötä käsitellä laajemminkin alan koulutuksissa. Vaikka kuolema ja siitä aiheutuva suru ei välttämättä tule vastaan työntekijälle koko uran aikana, niin sen mahdollisuus on kuitenkin olemassa koko ajan. Surevan lapsen kohtaamisesta ja siihen liittyvistä menetelmistä tulisi saada enemmän tietoa. Haastatteluissa nousi esille myös surun peilaaminen omaan henkilökohtaiseen elämään, mikäli on omia lapsia ja työssä kohdatun lapsen surun aiheuttamien tunteiden ja ajatusten seuraaminen kotiin. Aihetta käsitellessä kouluissa olisi mielestäni myös hyvin oleellista opettaa ja keskustella, kuinka tällaiset asiat voisi mahdollisesti käsitellä niin, että niitä ei miettisi enää kotioloissa.

Vaikka haastateltavat kokivat pääosin olevansa valmiita kohtaamaan surevan lapsen, niin tiedonpuute aiheesta luo kuitenkin epävarmuuden tunnetta. Vaikka ammatillinen identiteetti auttaa surun kohtaamisessa, niin lisätieto toisi mahdollisesti lisää varmuutta asiaan. Haastatteluista ilmeni, että mahdolliset kurssit tai lisäkoulutukset aiheesta olisivat varsin hyödyllisiä. Tämän asian esille

tuominen sai minut itseni pohtimaan, voisiko työpaikka järjestää vaikka lisäkoulutusta tai mahdollisen luennon työntekijöille surutyöhön liittyen? Tämä voisi tuoda työntekijöille lisää itsevarmuutta, mikäli surutyö tulisi ajankohtaiseksi omassa työssään. Mahdollisia esille nostettuja ja esille nostamattomia yhteistyötahoja voisi myös käydä läpi vaikka tällaisessa lisäkoulutuksessa. Haastateltavat mainitsivat myös erilaisia menetelmiä, joita voisi hyödyntää kohdatessa läheisen menettänyt lapsi mutta menetelmistäkin kaivattaisiin lisää tietoa.

Koen saaneeni vastaukset tutkimuskysymyksiini eli

- Mitkä ovat kyseisen päiväkodin henkilöstön valmiudet kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään sekä
- Millaisia menetelmiä he käyttäisivät tällaisessa tilanteessa?

Kaiken kaikkiaan voisi todeta, että haastateltavilla on pääosin kykyä kohdata läheisen menettänyt lapsi mutta varsinainen tietämys, asian käsittely ja siihen liittyvät menetelmät koettiin puutteellisiksi. Menetelmistä esille nousi kuitenkin puhuminen, sadut ja tarinat, tunnekortit sekä hoivaleikki. Kinasen (2009) mukaan puhuminen onkin yksi luontevimmista tavoista käydä läpi surun tunteita. Poijula (2007) mainitsee, että satukirjoja, joiden avulla kuolemaa voi käsitellä lapsen kanssa, löytyy hyvinkin paljon. Koska surutyön tarve saattaa ilmetä varhaiskasvatuksessa milloin tahansa, odotetusti tai odottamattomasti, olisi hyvin oleellista olla olemassa jonkinlainen tietoperusta aiheesta, jo ennen kuin se sattuu omalla kohdalla. Asiaan perehtyminen ja lisäkouluttautuminen voisi antaa henkilöstölle ajattelemisen aihetta ja innostusta alkaa miettimään omia kykyjään, voimavarojaan ja menetelmiään lapsen surun kohtaamiseen ja näin ollen kehittyä omassa työssään. Koen siis hyvin tärkeäksi, että koko työpaikan henkilöstö miettisi, kuinka asiaan voisi perehtyä enemmän, jotta mahdollinen epävarmuus aiheesta voisi pienentyä ja näin ollen oma ammatillinen identiteetti kehittyisi myös.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin ja tutkijan eettiset kannat vaikuttavat tutkimukseen liittyvissä ratkaisuissa ja tutkimusta tehdessä. Jälkimmäistä kutsutaan tieteen etiikaksi. Tieteen etiikkaan sisällytetään viisi peruskysymystä:

1. Millaista on hyvä tutkimus?
2. Onko tiedon jano hyväksyttävää ja onko se hyväksyttävää kaikissa asioissa?
3. Miten tutkimusaiheet valitaan?
4. Millaisia tutkimustuloksia tutkija saa tavoitella?
5. Millaisia keinoja tutkija saa käyttää?

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 125–126.)

Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan kokonaisuutena mutta sen voi myös jakaa osiin, joiden tulee olla suhteessa toisiinsa. Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa tulee miettiä, mitä tutkitaan ja miksi? Kun tutkija on aloittanut aiheen parissa työskentelyn, tulee hänen miettiä, onko hänellä ollut ennakkokäsityksiä aiheesta ja miksi tutkimus on hänen mielestään tekemisen arvoinen. Aineiston keruuta miettiessä ja sen tehtyä, tutkijan tulee miettiä, ovatko hänen tiedonkeruumenetelmänsä olleet luotettavia. Onko esimerkiksi haastattelu tapahtunut haastateltavalle turvallisessa ympäristössä, jotta hän on uskaltanut kertoa todelliset ajatuksensa. Mikäli tutkija suorittaa haastatteluja, tulee hänen myös miettiä, millä perusteella haastateltavat henkilöt on valittu, montako heitä on ja kuinka heitä on aiheeseen liittyen lähestytty. Tulee myös muistaa, että haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu. Haastattelut tehtyä tulee pohtia, millainen oli tutkijan ja haastateltavan suhde? Ovatko haastateltavat lukeneet tutkimustuloksia ennen niiden julkaisua? Jos ovat, niin mitä he kommentoivat, muuttiko se tutkimustuloksia ja miksi? Saatuaan materiaalin tutkimukseen, tulee tutkijan pohtia myös tutkimuksen kestoa, tutkimustulosten analyysia (miten aineisto analysoitiin ja miten lopputuloksiin päästiin) sekä tutkimustulosten raportointia eli kuinka tutkija tuo raportissaan esille tutkimuksen luotettavuuden? (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.)

Opinnäytetyössäni pyrin toimimaan sensitiivisesti ja jokaisen haastateltavan yksityisyyttä kunnioittain. Toimipaikassa on itseni lisäksi 11 varhaiskasvattajaa, joista kaikki osallistui haastatteluun. Kerroin jokaiselle haastateltavalle, mikä haastattelujen ja opinnäytetyön aiheena on. Mikäli joku haastateltava olisi kokenut haastattelun tai jonkin kysymyksen liian arkaluontoisena, hän olisi voinut jättää vastaamatta kysymykseen tai osallistumatta haastatteluun. Jokainen haastateltava kuitenkin vastasi jokaiseen kysymykseen. Haastattelut suoritettiin toimipaikan lasten päiväuniaikaan sellaisessa tilassa, jossa muut ihmiset, aikuiset tai lapset, eivät pystyneet kuulemaan haastattelua. Pidin myös huolen, että haastateltavien anonymiteetti säilyy, joten nimiä tai muitakaan työntekijöiden henkilökohtaisia tietoja ei tuoda esille missään vaiheessa.

En myöskään paljasta toimipaikan nimeä, jotta haastateltavia ei voida tunnistaa sitäkään kautta. Anonymiteetin vuoksi peitin myös toimeksiantajan nimen tutkimusluvasta (Liite 3.), toimeksiantosopimuksesta (Liite 4.) sekä opinnäytetyön aihe- ja ohjauslomakkeesta (Liite 5.). Koska opinnäytetyön tutkimuskohde ja -tapa ovat varsin yksilöllisiä niin omat tietoni, taitoni tai ajatukseni eivät juurikaan päässeet vaikuttaneet tutkimustuloksiin. Lopulliset johtopäätökset ovat tietenkin omia tulkintojani ja koottuja kokonaisuuksia saadusta materiaalista. Haastatteluja tehdessä pyrin lähestymään aihetta objektiivisesti sekä antamalla tilan haastateltavien vastauksilla, joten haastattelut pyrin suorittamaan niin, että omasta puolestani ei tullut minkäänlaista johdatusta vastauksiin.

6.3 Oma ammatillinen kasvu ja oppimisprosessi

Tämän opinnäytetyön tekeminen on tuonut minulle valtavasti lisää tietoa läheisen menettäneen lapsen kohtaamisesta. Henkilökohtaista kokemusta siitä minulla ei työni puolesta ole mutta tämän opinnäytetyön kautta tunnen saaneeni suuren määrän itseluottamusta kohdata tällainen tilanne työssäni, mikäli sellainen eteen tulee. Tietenkin toivon, että sellaista ei kenellekään vastaan tulisi mutta kuten aiemmin mainitsin, se voi tapahtua milloin tahansa, joten on hyvä olla olemassa vähintäänkin jonkinlainen tietoperusta, kuinka asiaa kannattaa lähteä lähestymään. Varhaiskasvatustyö on ennen kaikkea lasten kohtaamista, ja

jokaisen alalla työskentelevän tulee olla valmis kohtaamaan lapsi myös tämän suurimmalla surun hetkellä. Aihepiirin ollessa varsin traaginen, sen käsittely sai minut ajoittain hiukan alakuloiseksi. Koen kuitenkin, että opinnäytetyön prosessin aikana olen kasvanut ammatillisesti ja henkisesti ja pystyin prosessia eteenpäin viedessä käsittelemään sitä enemmän ja enemmän ammatillisessa mielessä ilman, että se alkaa vaikuttamaan minuun henkilökohtaisesti. Tämä henkinen kasvu on minulle todella suuri asia ja se auttaa minua myös omassa työssäni lastentarhanopettajana, mikäli vastaan tulee surutyön tarvetta.

Opinnäytetyötä tehdessä olen oppinut myös lisää haastatteluista, tutkimuksen tekemisestä ja raportoinnista. Kaikkeen tähän sisältyy paljon huomioitavaa kuten etiikka ja luottamuksellisuus. Sosionomin opinnoissa keskitytään paljon juuri kirjoittamiseen ja raportointiin ja tässä viimeisessä opintoihin liittyvässä raportissa se korostuu entistä enemmän. Koska opinnäytetyön tekeminen on ollut itselleni se viimeinen asia, joita opinnoissani teen, se on lisännyt kuitenkin myös tietynlaista henkistä painetta. Tästä henkisestä paineesta huolimatta olen kuitenkin pystynyt pitämään pääni kylmänä ja fokusoimaan ajatukseni opinnäytetyön prosessiin ja aikatauluttamaan sen elämäni omien töiden ohella. Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut varsin kasvattava kokemus ajatellen varsinkin omaa uraa lastentarhanopettajana. Opinnäytetyötä tehdessä olen kehittynyt niin varhaiskasvattajana, kuin ihmisenäkin.

6.4 Mahdolliset jatkotutkimukset

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin, millaisia valmiuksia ja menetelmiä yhden päiväkodin varhaiskasvattajilla on kohdata läheisen menettäneen lapsen suru työssään. Haastateltavat mainitsivat, että he haluaisivat lisää tietoa ja taitoja aiheesta. Tämä opinnäytetyön pohjalta toimipaikka pystyy alkaa selvittämään jatkotutkimuksen tarvetta ja mahdollisuuksia. Koska toimipaikassa työskentelee myös sellaisia henkilöitä, jotka ovat työssään kohdanneet tämän aihepiirin, niin toimipaikka voisi vaikka koettaa hyödyntää näiden työntekijöiden kokemuksia jatkotutkimuksissa. Haastatteluissa nousi esille myös mahdollinen opas aiheesta tai jatkokoulutukset ja kurssit. Toimipaikka voisi myös selvittää, olisiko vaikka jokin luento työntekijöille aiheellinen tästä aihealueesta tai saisiko työpaikalle

oppaan vaikka osaksi perehdytyskansiota, jotta tietoperusta ja menetelmät olisi helposti saatavilla.

Lähteet

- Dyregrov, A. 1994. Lapsen suru. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M. 1997. Sureva lapsi ja koulu. Jyväskylä: Vastapaino.
- Holm, T. & Turunen, T. 2008. Minun suruni : aikuisen opas. 2008. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona - Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kinanen, M. 2009. Surusäkki. Vertaisryhmätyöskentelyä lasten sururyhmille. Helsinki: Lasten keskus / LK-kirjat.
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Juva: WS Bookwell Oy, 70–75.
- KvaliMOTV. Teemahaastattelu
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html 7.1.2018
- Lahti, P. & Laimio, A. 2004. Suomen Mielenterveysseura. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Helsinki: SMS Tuotanto Oy.
- Makkonen, M. 1994. Lapsen suru. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Vantaa: PS-Kustannus.
- Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf 12.5.2018.
- Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi - selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M (toim.). 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Haastattelurunko.

1.Surevan lapsen kohtaaminen

- Millaiseksi koet/kokisit läheisen menettäneen lapsen kohtaamisen työssäsi?
- Kuinka toimisit tällaisessa tilanteessa?

2.Työntekijän osaaminen ja valmius surevan lapsen kohdatessa

- Tuntisitko olevasi valmis kohtaamaan läheisen menettäneen lapsen?
- Millaisissa asioissa haluaisit lisää tietoa ja osaamista surutyöhön liittyen?

3.Työntekijän menetelmät surevan lapsen kohdatessa

- Millaisia menetelmiä olet käyttänyt ja/tai ajattelisit käyttäväsi kohdatessasi läheisen menettäneen lapsen?
- Kuinka saisit selville lapselle sopivimmat menetelmät surun käsittelyyn?

Saatekirje toimeksiantajalle

Hei.

Nimeni on Harri Näsänen ja olen viimeisen vuoden sosionomiopiskelija Karelia Ammattikorkeakoulussa. Suoritan opinnoissani lastentarhanopettajan pätevyyteen tarvittavat varhaiskasvatuksen opinnot ja teen tällä hetkellä viimeisenä koulutyönäni opinnäytetyötä varhaiskasvattajien valmiuksista ja menetelmistä kohdata läheisen menettäneen lapsen suru ja haluaisin haastatella [REDACTED] henkilöstöä tätä työtä varten. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus edellä mainitusta aiheesta ja päiväkodin henkilöstöä lähtisin lähestymään teemahaastattelun avulla. Haluaisin haastatella työntekijöitä yksilöllisesti ja aikaa yhteen haastatteluun tulisi varata n. 15–30 minuuttia. Äänittäisin haastattelut, joiden pohjalta liittäisin ne osaksi tutkimustani hankitun teorian tiedon rinnalle.

Ottaisitteko yhteyttä kunhan tiedätte, onko [REDACTED] henkilöstön hyödyntäminen tässä opinnäytetyössä mahdollista? Mikäli teille tulee kysyttävää, niin vastaan mielelläni!

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS
Tämä sopimus soveltuu käytettäväksi ainoastaan sellaisten opinnäytetöiden yhteydessä,
joita ei toteuteta ammattikorkeakoulun ulkopuolisen rahoituksen hankkeessa.

Toimeksiantaja	Nimi (esim. yritys) [REDACTED]	
	Yhteystiedot (yhteys henkilö, puhelin, sähköposti) [REDACTED]	
	Työn aihe Sivutaji vanha/kannakokous	
Tekijä	Nimi Hanna Näränen	Opiskelijanumero 1401263
	Katuosoite [REDACTED]	[REDACTED]
	Puhelin [REDACTED]	[REDACTED]
	Suoritettava tutkinto Järvenpää AMK	Ryhmätunnus ST505194
Karelia-amk	Yhteys henkilön nimi (Ohjaaja) Anni Raevuori	Tehtävänimike TUOTOPELTOA
	Toimipaikka ja osoite MEKANINNE 9, 02200 JOENSUU	
	Puhelin 050-4652295	Sähköpostiosoite anni.raevuori@karelia.fi
Toimeksiantosopimuksen ehdot		
Ohjaus	Ohjaaja valvoo työtä ammattikorkeakoulun puolesta ja antaa työn edellyttämiä ohjeita ja neuvoja. Ammattikorkeakoulu ja Ohjaaja eivät ole konsulttivastuussa työstä.	
Dokumentointi	Karelia-amk:ssa toteutetaan avointa toimintakulttuuria, mikä tarkoittaa, että myös opinnäytetöiden aineistot ja tulokset avataan soveltuvin osin erillisen ohjeistuksen mukaisesti (ml. avoin julkaiseminen). Työstä laaditaan ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeen mukainen kirjallinen raportti, joka julkaistaan sähköisessä muodossa Theseus-verkkokirjastossa tai josta toimitetaan yksi kansitettu kappale ammattikorkeakoulun kirjastoon. Työ arkistoidaan Karelia-amk:n kirjastoon sähköisessä muodossa.	
Oikeudet	Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle. Toimeksiantaja saa rinnakkaisen käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin. Ammattikorkeakoululla on jatkuvasti voimassa oleva oikeus hyödyntää tuloksia omassa opetuksessa ja tutkimus- ja kehittämistoiminnassaan. Sopijaosapuolilla on mahdollisuus sopia muista opinnäytetyön tuloksista koskevista oikeuksista kuitenkin niin, että tämän sopimuskohtaan nojalla ammattikorkeakoulun saamat oikeudet säilyvät voimassa.	
Keksinnöt	Jos Tekijä on osallisena keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan hänet yhtenä keksijöistä. Mahdollisista keksintökorvauksesta sovitaan erikseen noudattaen ensisijaisesti Toimeksiantajan tai niiden puuttuessa ammattikorkeakoulun keksintöohjeen linjauksia. Opinnäytetyön tai sen osan julkaiseminen tai hyödyntäminen ei saa vaarantaa sen tai sen osan suojaamista patentilla tai hyödyllisyysmallilla.	
Vastuut	Opinnäytetyön tulos toimitetaan sellaisena kuin se on. Tekijä tai ammattikorkeakoulu eivät anna tulokselle takuuta eivätkä vastaa sen soveltuvuudesta toimeksiantajan tarpeisiin. Sopijapuolet ovat vastuussa toisilleen sopimusrikkomuksen aiheuttamista välittömistä vahingoista. Vastuun syntyminen edellyttää tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua sopimusrikkomusta.	
Lisäksi sovitaan		
Salassapito	Ohjaajalla ja opinnäytetyön Tekijällä on salassapitovelvollisuus työn aikana esille tulleisiin luottamuksellisiin asioihin viiden vuoden ajan. Toimeksiantajan tulee tarkistaa, että julkaistava opinnäytetyö ei sisällä salassa pidettävää aineistoa. Tarvittaessa käytetään erillistä salassapitosopimusta.	
	Tätä sopimusta on laadittu kolme (3) saman sisältöistä kappaletta, yksi (1) kullekin sopimuksen osapuolelle. Sopimus perustuu ammattikorkeakoulun hyväksymään opinnäytetyösuunnitelmaan ja se astuu voimaan allekirjoitushetkellä.	
	Paikka ja päivämäärä	Allekirjoitus
Toimeksiantaja		[REDACTED]
Tekijä	Joensuu 19.12.2017	[REDACTED]
Karelia-amk		[REDACTED]

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: Luonduksen tutkimus päiväkodin henkilöstön
valmiudesta kohdella läheisen menettäneen lapsen suun

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö:

[REDACTED]

Tutkimuksen:

a) kohde/kohdejoukko: Päiväkodin henkilöstö

b) aineiston keruumenetelmä: Haastattelu

c) aineiston keruun ajankohta: Helm - Maaliskuu 2018

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Anni Raatikainen

Työelämäohjaaja:

[REDACTED]

13.12.2018

Hari Mäkinen

Antti Rautio

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
- toimeksiantosopimus

Lupa tutkimukseen myönnetty 13.2.2018

[REDACTED]

OPINNÄYTETYÖN AIHE- JA OHJAUSLOMAKE

Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot	
Koulutus:	Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelma, Sosionomi
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	1401263. Harri Näsänen
Puhelinnumero:	[REDACTED]
Sähköposti:	[REDACTED]

Opinnäytetyön tiedot	
Aihe:	Päiväkodin henkilöstön valmiudet ja menetelmät kohdata läheisen menettänyt lapsi ja tämän suru.
Tavoite ja lähestymistapa:	Tavoitteena on selvittää, millaiset valmiudet päiväkodin henkilöstöllä on kohdata läheisen menettänyt lapsi ja hänen surunsa sekä kartoittaa heidän olemassa olevat menetelmät. Opinnäytetyön toteutustapa on laadullinen tutkimus ja lähestyn työntekijöitä aiheeseen liittyen puolistrukturoidulla haastattelulla.
Tavoiteaikataulu:	Haastattelut Helmikuun 2018 aikana. Valmis raportti Maalis-Huhtikuussa 2018.

Toimeksiantajan tiedot	
Toimeksiantaja:	[REDACTED]
Toimeksiantajan edustaja:	[REDACTED]
Osoite:	[REDACTED]
Puhelinnumero:	[REDACTED]
Sähköposti:	[REDACTED]

Opinnäytetyön ohjaus ja tarkastus	
Ohjaaja(t):	Antti Reakorpi
Tarkastaja(t):	

Esitän opinnäytetyön aiheen hyväksymistä ja sitoudun ilmoittamaan muutoksista	
Päiväys 12.2.2018	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys [Signature] Harri Näsänen
Opinnäytetyön aiheen hyväksyminen	
Päiväys 13.2.2018	Koulutuksen edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys [Signature] ANTTI RAEKORPI